శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే విఖనసే నమః

శ్రీవైఖానసమాత్రతాత్పర్యకారేణ

శ్రీనృసింహవాజపేయయాజినా

ప్రణీతమ్

శ్రీ వైఖానస మాత్ర దర్పణమ్

శ్రీ. ఉ. శ.

శ్రీనివాసభట్టాచార్యేణ పరిష్కృతం

శ్రీనారాయణం శేషాచార్యేణ

పాలాపురీనివాసాత్మజేన

మంజువాణీముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రితం చ

ప్రకటీకృతమ్

విజయ శా.

[illegible]

1915.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమతే విఖనసే నమః

శ్రీవైఖానససూత్రభాష్యకారేణ

శ్రీనృసింహవాజపేయయాజినా

ప్రణీతమ్

శ్రీ వైఖానససూత్ర దర్పణమ్.

శ్రీ. ఉ. చ.

శ్రీనివాసభట్టాచార్యేణ పరిష్కృత్య

శ్రీనారాయణం శేషాచార్యేణ

హేలాపురీవిరాజమాన

మంజువాణీముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రయిత్వా

ప్రకటీకృతమ్

విజయతామ్

ఏతన్మూల్యం పాదరూప్యం.

1915.

శ్రీవిఖనసాయనమః

శ్రీమతేవిఖనసే నమః

శ్రీవైఖానస విద్వద్బృందమునకు ప్రణామసహస్ర పూర్వకమగు సవినయ విజ్ఞాపనము.——

ఐహికాముష్మికాపవర్గములకు శ్రౌతస్మార్త కర్మములె సాధనములై యున్నవి. వీటికి పదునెనిమిది గృహ్యసూత్రములు ముఖ్యాకరములై యున్నవి సర్వసూత్రములయందును "ఆద్యత్వాత్సర్వసూత్రాణాం వైష్ణవత్వాచ్చసర్వశః" అను భృగువచనమువలన శ్రీ వైఖానస సూత్రము మొదటిదియనుటకు సందేహ మించుకయును లేదు.

ఇది "శ్లో॥ అల్పాక్షరమసన్దిగ్ధంసారవద్విశ్వతోముఖం
అస్తోభమనవద్యంచసూత్రం సూత్రవిదోవిదుః॥

అనునట్లు స్వల్పాక్షరములు కలదియు, నర్థవిశేషము కలిగియుండుటచే సర్వజనులకు తెలియ నవశ్యకముగ నుంచెను. గనుకనే "సూత్రంవైఖానసాఖ్యంగహనమపి" యని యీగ్రన్థకర్త వ్రాసియున్నాడు. ఈసూత్రార్థమును సర్వజనులు సులభముగా తెలిసికొనుటకై సూత్రదర్పణమను నీగ్రన్థము ప్రయోగరూపముగ రచించఁబడినది. దీని

నవలోకించినమాత్రమున సూత్రార్థము నిస్సంశయముగ తెలియదగియుండుటవలన నీగ్రంథమునకు దర్పణమను నామము సార్థకమయ్యెను.

శ్రీవైఖానస సూత్రభాష్యకర్తయును మాధవాచార్యపుత్రుడునగు శ్రీనృసింహవాజపేయయాజియే పిన్నవయసున అనగా క్రతుదీక్షకంటె పూర్వమున నీగ్రంథమును రచియించుటచేత "నృసింహః" అని గ్రంథాదియందును "నృసింహవిరచితే" యని ప్రకరణాంతరములయందు నుచ్చరించెను.

ఇందులకు దృష్టాంతము లేమనగా ఒకటి-శ్రీసూత్రభాష్యమున పటలములుగ నెచ్చట వ్రాసెనో ప్రయోగదర్పణమున నచ్చటనే ప్రకరణములనునిర్ణయించెను. రెండు-సూత్రము గూఢాభిప్రాయముగల యనేక స్థలములయందు భాష్యము ననుసరించియే ప్రయోగ మీగ్రంథమున వ్రాయబడినది.

ముందు శ్రీ భాష్యాదిమధ్యాంతములయందువలె నీగ్రంథాదియందు శ్రీరాముని నమస్కరించెను.

ఈగ్రంథముమూడుప్రశ్నములవరకు శ్రీమార్గ కాం

పిచ్చగ్ల భట్టర్ కోదండ రామాచార్య పాకయాజులవారు సంపూర్ణశ్రిమతో సంపాదించి మాకు దయచేసిరి.

మరికొంతకాలమునకు అపర ప్రయోగ రూపమగు పంచమప్రశ్నముకూడ వారిచేసంపాదింపబడినది. కానియీ ప్రశ్నము సంపూర్ణముగా లభించుటవలన ప్రస్తుతమునము ద్రింపించుట కనుకూలముగాకయుండెను. ఏమహాత్ములైన ముద్రితములుగాని ప్రశ్నములనుగాని పంచమప్రశ్నాంతమునుగాని దయచేసి పంపినయెడల మిగులసంతోషముతో గ్రహించి ముద్రింపించగలము.

ఈపుస్తకముశ్రీవైఖానస గ్రంథసంపాదన తత్పరులగు శ్రీమాన్ దేవయజనం వేంకటరామాచార్యులవారి ప్రేరణచే ఉల్లిపాలెం గ్రామనివాసులగు శ్రీ. ఉ. వే. శ్రీమాన్ నారాయణం శ్రీరామాచార్యులవారి ద్వితీయపుత్రులగు శేషాచార్యులవారి ద్రవ్యసహాయమువలన ముద్రింపించబడినది

ఇట్లు విబుధజనవిధేయుడు,
ఉ॥ చ॥ శ్రీనివాసభట్టాచార్యులు.

— శ్రీనివాసాయనమః —

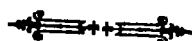
—* శ్రీమద్విఖనసమహాగురవేనమః *—

శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే

ప్రథమప్రశ్నప్రారమ్భః

శ్లో॥ శ్రీలక్ష్మీవల్లభారమ్భాం విఖనోమునిమధ్యమామ్।
అస్మదాచార్యపర్యన్తాం వన్దేగురుపరమ్పరామ్॥

నత్వారామాఙ్ఘ్రికఞ్జం సురవరమకుటప్రోజ్జ్వలద్రత్ననిత్యజ్వాలామాలాసవిత్రాస్ఫుటితతమసఘు చిత్తాళిభిస్సేవ్యమానమ్ । సూత్రంవైఖానసాఖ్యం గహనమపినమాలోచ్య సమ్యఙ్నృసింహోబోధార్థం బాలకానాం స్ఫుటమతిసులభం వక్తితద్దర్పణాఖ్యమ్॥

—*ఉపోద్ఘాతః*—

అథనిషేకర్తుసంగమనగర్భాధానపుంసవనసీమన్త
విష్ణుబలి జాతకర్మోత్థాన నామకరణాన్నప్రాశనప్రవాసా
గమనపిణ్డవర్ధనచౌలకోపనయన పారాయణవ్రతబన్ధవిసర్గో
పాకర్మ సమావర్తనపాణిగ్రహణానీత్యష్టాదశ శారీరాస్స
గ్గ్స్కారాః। బ్రహ్మదేవపితృభూతమనుష్యయజ్ఞా అహరహ
స్స్వైయాస్స్థాలీపాకః ప్రతిపక్షం, మాసిశ్రాద్ధం పిణ్డపితృయ
జ్ఞః ప్రతిమాస, మాగ్రయణమష్టకా చైత్ర్యాశ్వయుజీచ ప్రతి
సంవత్సర, మితిసప్తపాకయజ్ఞాః। అగ్న్యాధేయం సకృ, ద
గ్నిహోత్రం సాయం ప్రాత, ర్దర్శపూర్ణమాసౌ పక్షం పక్ష,
మాగ్రయణేష్టిః ప్రతిమాసం చాతుర్మాస్యానకృ, న్నిరూ
ఢపశుబన్ధః ప్రతివర్షం, సౌత్రామణిస్సకృ, దితిసప్తహవి
ర్యజ్ఞాః। అగ్నిష్టోమో ఽత్యగ్నిష్టోమ ఉక్థ్యష్షోడశీ వాజపేయో ఽ
తిరాత్రో ఽప్తోర్యామ ఇతిసప్తసోమయజ్ఞాః। ప్రథమమగ్నిష్టో
మో యష్టవ్యో ఽతిరాత్రో వేతి కేచిదిచ్ఛన్తి । వైఖానసా
నామేత ఏవ ద్వావింశద్యజ్ఞా ధర్మోక్త క్రమేణ కర్తవ్యాః।
నిషేకాద్యాజాతకా త్సగ్గ్స్కృతో బ్రాహ్మణ్యాం తత్పతే
ర్జాతో మాత్ర స్తదనన్తరకర్మభి స్సగ్గ్స్కృతః కాలో
పనీత స్సావిత్ర్యధ్యయనా ద్బ్రాహ్మణో వేదమధీత్య కృ
తపాణిగ్రహణో గృహస్థః పాకయజ్ఞయాజీ శ్రోత్రియ ఆహి
తాగ్నిశ్చ హవిర్యజ్ఞయాజ్యనూచానస్సోమయజ్ఞయాజీ భ్రూ

ణ ఏతత్సర్గస్యాకారసంయుక్తో నియమయమసమాన్వితః కల్ప
స్సషడంగ చతుర్వేదపారాయణ తపోయోగతత్పరబుద్ధి
నారాయణపరాయణో నిర్ద్వన్ద్వోమునిః పూర్వస్సర్గస్యాకా
రా దుత్తరసర్గస్యాకారో వరీయానితివిజ్ఞాయతే॥

ఇతిశ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్ర
థమప్రశ్నే ఉపోద్ఘాతః ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* శౌ చ వి ధిః *—

అథచతుర్ణామాశ్రమిణామాచార స్సూర్యోదయా
త్ప్రాగేవముహూర్తే బ్రాహ్మేప్రబుద్ధశ్చోత్థాయ హరి
హరిహరిరిత్యుచ్చార్య గ్రామాత్ప్రాచీముదీచీంనైరృ
తీంవా దిశంగత్వా తృణైర్భూమిమన్తర్ధాయ వాససాశిరః
ప్రావృత్య నిష్ఠీవనోచ్ఛ్వాసవర్జితోఽహ్నిసన్ధ్యయోశ్చోద
ఙ్ముఖో రాత్రౌదక్షిణాముఖో దక్షిణకర్ణధృత యజ్ఞోపవీతో
విణ్మూత్రోత్సర్జనం కుర్యాత్ తతోగృహీతశిశ్నశ్చోత్థా
య గన్ధలేపక్షయకరం శౌచంకుర్యాన్మృదంగృహీత్వాద్భి
తతోయేన క్రమాన్మూత్రపురీషయోశ్శిశ్నేద్విర్హస్త
యోఃప్రత్యేకంద్విర్గుదే షడ్వామకరేదశ తథోభయోఃక
రయో ర్మృదం దత్వా బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చనాథేరథో
వామేన తదూర్ధ్వం దక్షిణేనచపాణినా శౌచం కుర్యాద్వానస్థ
సన్యాసినోరేతద్ద్విగుణంభవతి సమృజ్జలేనపునః పాదౌహస్తౌ
చప్రక్షాళ్యతతోయథావిధ్యాచమనం కృత్వా

దన్తధావనమ్.

హస్తౌ జాన్వన్తరా కృత్వా తిక్తం కటుకషాయం వా ద్వాదశాఙ్గులాయామం దన్తకాష్ఠం * మాయుర్బలమితి గృహీత్వా పాలాశకార్పాసౌ హిత్వా ప్రతిపద్దర్శ నవమీషష్ఠీ చతుర్థ్యష్టమ్యేకాదశీషు భానువాసరే శ్రాద్ధదినేషు చ హిత్వా నిత్యం కుర్యాత్ కాష్ఠానామలాభే ద్వాదశగణ్డూషైర్విశుద్ధ్యతి॥

—* నిత్యస్నానమ్. *—

అథ పవిత్రపాణిః స్నానం కుర్యాదభిషేకం దివ్యం వా వాయవ్యమాగ్నేయం గుర్వనుజ్ఞేతి పఞ్చవిధం నద్యలాభే తటాకే తదలాభే కూపే వా స్నాయాత్ప్రాఙ్ముఖ ఉదఙ్ముఖో వాఽఽచామత్యా మణిబన్ధాత్పాణీ ఆజానోః పాదౌ చ దక్షిణాది ప్రత్యేకం ప్రక్షాళ్య జలస్థలేష్వాసీనః ఫేనబుద్బుదరహిత మవిచ్ఛిన్నముదకం గోకర్ణాకృతిహస్తేనాదాయ తలాదిక్రమేణ పరి దక్షిణం బ్రాహ్మదైవార్షపైతృకతీర్థాని జ్ఞాత్వా బ్రాహ్మణతీర్థేన త్రిః పిబేత్ తతోఙ్గుష్ఠమూలేన ద్విరోష్ఠౌ పరిమృజ్యాగ్నిర్వాయుప్రజాపతిసూర్యేన్ద్రాః క్రమేణాఙ్గుష్ఠాదీనాం దేవతాభవం త్వఙ్గుష్ఠప్రాజాపత్యాభ్యాం ముఖంమార్జ్యేత్

---

*ఆయుర్బలం యశో వర్చః ప్రజాం పశువసూని చ। బ్రహ్మప్రజ్ఞాం చ మేధాం చ త్వం నో దేహి వనస్పతే॥

గ్నేయమైత్రాభ్యాంచక్షుషీ, ఆగ్నేయవాయవ్యాభ్యాంనాసి
కే, ఆగ్నేయైంద్రాభ్యాంశ్రోత్రే, భుజౌ చాగ్నేయేన, హృద
యంసర్వైర్నాభిమాగ్నేయేన,ప్రత్యవయవముపస్పృష్ట్వా
జఙ్ఘోరూర్వామేపాణావప్యభ్యుక్ష్య సర్వాఙ్గుళీభిర్మూర్ధా
న మిత్యమంత్రక మథసమంత్రక మిన్ద్రోహముఖాభ్యామి
తిహస్తావాపఃపాదావితి పాదౌచప్రోక్ష్యాపఃపునంత్వితాత్మ
చమనంకరోతి కేచిదృగ్వేదఃప్రీణాతు యజుర్వేదఃప్రీణాతు
సామవేదఃప్రీణాత్వితి బ్రాహ్మణో హృదయంగమాః క్ష
త్రియఃకణ్ఠగా వైశ్యస్తాలుగాశ్చ త్రిరపఃపీత్వాఽథర్వవే
దఃప్రీణా త్వితిహాసవేదఃప్రీణాత్వితి కపోలేస్పృష్ట్వా చంద్ర
మా ఇతిముఖంమార్ష్టి మహేశ్వర ఇతిమూర్ధాన మాది
త్యస్సోమ ఇతి చక్షుషీ దిశ ఇతిశ్రోత్రే వాయురితినాసికే
ఇంద్ర ఇతిభుజౌ విష్ణురితిహృదయ మగ్నిరితినాభిం పూర్వో
క్తాఙ్గుళీభిస్స్పృష్ట్వాఽపోనమస్కృత్య వగాహేదథామం
త్రస్నానం పిహితనాసాకర్ణస్తూష్ణీంనిమజ్జ్య జలైర్మృ
దాచ యావదమనశ్శఙ్కం గాత్రశుద్ధింకృత్వాఽన్యంవ
స్త్రం పరిధాయాదశాత్తూన్సదితమితినిర్ణజ్య గాయత్ర్యాప్ర
గ్దిశ ముదగ్దిశంవాఽఽస్తీర్య కుశేష్వగాయత్ర్యాఽఽదదీ
తాథమంత్రస్నాన మిదమాపఃప్రవహతేతి తీర్థాన్తికమ
భిగమ్య హిరణ్యశృఙ్గమితివరుణంనమస్కృత్యాపఃపునాన్త్వి
తి సమృదోదకేనాభ్యుక్షయేదమంత్రకేష్వేవం మంత్రం

వినాపోహిష్ఠాద్యై రిదమాపశ్శివాఇతివిగాహ్య స్నాత్వాపునరా
చమ్య వస్త్రపరిధానాది శుష్కగ్రహణాంతంపూర్వవత్ ।

—* నైమిత్తికస్నానమ్. *—

అథ నైమిత్తికస్నాన మిదంబ్రహ్మపునీమహాఇతి
సౌవర్ణంరాజతందర్భైఃకృతంవా పవిత్రంగృహీత్వా బ్రహ్మ
పునాత్వి త్యనామికాయాంధృత్వా శతధారమితిజలమాదా
య పయస్వతీరోషధయఇతిత్రిరాచమ్య నమోంతైర్మహా
వ్యాహృతిభి రాదిత్యముపస్థాయ చిత్పతిరిత్యాదిభి స్త్రిభి
ర్మంత్రై రుపాన్త్యానామికాభ్యాం మృత్సహితోదకేన పరిద
క్షిణంత్రిరావృత్య శిరోమాష్ట్వా పోహిరణ్యపవమానైః
ప్రోక్ష్య పునరాదిత్యముద్వయంతమసఇత్యుపస్థాయ మహా
వ్యాహృత్యాజలమభిమంత్ర్య కర్ణౌనాసాపుటేపిధాయ న
ద్యాంస్రోతోభిముఖో దేవాలయసమీపేతదభిముఖ స్తటాకే
సూర్యాభిముఖశ్చ స్నాత్వా ఋతంచయాసుగంధాఇత్యే
తాభ్యాం త్రిరావర్తయన్నఘమర్షణంకృత్వా ధౌతంపరి
ధాయార్ద్రంపరిమృజ్య సర్వంపూర్వవత్కుర్యాద్వస్త్రని
ష్పీడనంతర్పణాంతేభవతి యదితటాకాదిషుస్నానంకుర్యా
త్తటాకేకదేశ్చమృత్పిండాన్ కూపేత్రీన్ జలకుంభాన్ బహిర్ని

—*అశక్తస్నానాని. *—

శిష్య స్నాయా దేవంఘటోదకాదిష్వభిషేక ముత్తరాయ

ణమధ్యే సాతపవర్షణ స్నానందివ్యం వాయునీ రైర్గవాంపాదో ద్ధతై ర్ధూళిభిర్వాయువ్యం శ్రౌతస్మార్తాదిభిర్మన్త్రైః ప్రోక్షణ మాగ్నేయం గురోరనుజ్ఞాపూర్వకంప్రోక్షణంచేద్గుర్వనుజ్ఞేతి పంచవిధమ్॥

—* అథసముద్రవిశేషః *—

"నమస్తేవిశ్వరూపాయ నమస్తేవిశ్వయోనయె, నమో హిరణ్యశృఙ్గాయ నదీనాంపతయేనమః" ఇత్యవగాహ్య "విశ్వా చీచభృతాచీర విశ్వయోనవిశాంపతే। సాన్నిధ్యంకురుమే దేవ సాగరేలవణాంభసి" ఇతినమస్కృత్య పిప్పలాదాత్స ముత్పన్నే కృత్యేలోకభయంకరి। పాషాణంతేమయాదత్త మాహారార్థంప్రకల్పిత "మితిపాషాణందత్వా సర్వరత్న మయశ్రీమన్ సర్వరత్నాకరాకర। సర్వరత్నప్రధానత్వం గృహాణార్ఘ్యం (మహోదధే) నమోస్తుతే" ఇత్యర్ఘ్యం దత్వా పూర్వవద్వ్రతునిష్ణజనాది। తర్పణకాలేపిప్పలాదం కణ్వంకృతాంతం జీవితేశ్వరంకాళరాత్రింమన్యుంవిద్యామ హాశ్చతర్పయామీతి తర్పయిత్వా సర్వంపూర్వవత్కుర్యాత్॥

---* ఊర్ధ్వపుండ్రవిధిః *—

అథవర్ణత్రాగ్ర సిన్ధుతీరనదీతీర ధర్మక్షేత్రతులసీమూ లస్థిత మృదోర్ధ్వపుండ్రంధారయె న్మృల్లక్షణంతు శ్యామం

శాంతిదం రక్తంవశ్యకరం పీతంశ్రీకరం శ్వేతంవైష్ణవం వై
ష్ణవానాం శ్వేతమేవ పుష్టిదోఙ్గుష్ఠ ఆయుర్దో౽మధ్యమో౽న్న
దా౽నామికాముక్తిదాతర్జనీ త్యేతైర్యథాకామం లలాటా
దిషు సచ్ఛిద్రాణి మధ్యే శ్రీచూర్ణయుతాన్యూర్ధ్వపుండ్రా
ణి కేశవాదిద్వాదశ నామభిర్మూర్ధ్ని ద్వాదశాక్షరేణచ
ధారయేత్ ॥

—* సంధ్యావందనమ్ *—

అథపవిత్రపాణిః కృతప్రాణాయామః
సంధ్యాముపాసిష్య ఇత్యుక్త్వా ప్రాతఃసూర్యశ్చేత్యాదినాచ
మ్య పోహిష్ఠాదిభిఋగ్భిః ప్రోక్ష్యాంజలినాజలంగృహీత్వా
గాయత్ర్యా౽భిమంత్ర్యసూర్యాభిముఖంవిక్షిప్యాసావాదిత్య
ఇతిప్రదక్షిణంకృత్వా శుచౌదేశ ఆసీనః ప్రాణాయామంకృ
త్వా౽౽యాత్వితి సావిత్రీంప్రశంస్య ధ్యాత్వా తిష్ఠన్నష్టా
వరాంజప్త్వోత్తమ ఇత్యుద్వాస్యమిత్రస్యేత్యాదిభిరాదిత్యము
పస్థాయ మధ్యాహ్నే ప్రాణాయామాది పూర్వవదాపశ్శు
నంత్విత్యాచమ్యోపస్థానకాల ఉద్వయంతమస ఇత్యుపస్థా
య సాయమగ్నిశ్చేత్యాదినాచమ్య పూర్వవదుపస్థానకాలే
యచ్ఛిద్రితఇత్యుపస్థాయానంతర ముదికార్యామితిప్రాతరై
న్ద్రీందిశం పశ్చిమార్యా మితి సాయంవారుణీం దిశముపస్థా
య సంధ్యాయైనమ ఇత్యాదిభిశ్చతుర్దిశం ప్రాతరైంద్రీ
దిసాయంవారుణాది చోపస్థాయేంద్రాదీన్నమోంతైస్తత్త

న్నామభిరుపస్థాయ ప్రమీతపితృకశ్చేత్ప్రాచీనావీతీ దక్షిణాముఖః పిత్రాదీనుపస్థాయోపవీతీ త్వూర్ధ్వముఖో బ్రహ్మాణముత్తరాభిముఖో నారాయణాదీనుపతిష్ఠేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణమ్

—* తర్పణమ్ *—

అథాచమ్య కౌరుక్షేత్రమిత్యపోనమస్కృత్య మహావ్యాహృత్యాభిమంత్ర్య కూప్యాదీన్నారాయణాదీన్ దైవేన భూపత్యాదీన్ బ్రాహ్మేణ విశ్వామిత్రాదీనార్షేణోర్గోత్ర్యదకాదీన్ పైతృకేణ తర్పయిత్వా పూర్వస్యాం దేవేభ్య ఉత్తరస్యామృషిభ్యస్తర్పయిత్వా యథాదిశమింద్రాదీనాదిత్యాదిగ్రహాంశ్చ తర్పయిత్వా యావంతో జలార్థిన ఇతి జలం విసృజ్యాచమేత్।

—* బ్రహ్మయజ్ఞః *—

శుద్ధే దేశే దర్భానాస్తీర్య * బ్రాహ్మ్యమాసనమాస్థాయ బ్రహ్మాంజలిం కృత్వా బ్రహ్మయజ్ఞేన యక్ష్య ఇతి సంకల్ప్య విద్యుదసీతి జలమభిమృశ్య వ్యస్తాం సమస్తాం చ సావిత్రీం జప్త్వా ఇషే త్వోర్జే త్వాదీంస్త్రీననువాకాన్ ప్రశ్నం వాధీత్య కాణ్డర్షీన్ తర్పణం కృత్వా సారీభిరగ్నిరాదిత్యముపతిష్ఠేత్। అథ

త్కృత్వాదాభ్రతమాళ్యాచమ్య తోదేవాదివైష్ణవం ఋప్వా
చివ్యంజాయవ్యయా గ్నేయం వ సప్తర్సిస్నానంవాక్యాచమ
నాదినర్వంకుర్యాత్।

—*పంచ తీర్థ లక్షణం*—

దక్షిణహస్తతలే పఞ్చతీర్థాని కనిష్ఠమూలం దైవం
నర్వాఙ్గుళీమూలాగ్రమార్షం తర్జన్యఙ్గుష్ఠ యోర్మధ్యం
పైతృకమఙ్గుష్ఠస్యమూలం బ్రాహ్మం మధ్యమాగ్నేయం దై
వేన దైవమార్షేణార్షం పైతృకేణ పైతృకం బ్రాహ్మేణ
బ్రహ్మతర్పణ మాగ్నేయేనాభ్యుక్షణంచకరోతి ఉపవీతీదై
వంనివీతీచార్షం ప్రాచీనావీతీపైతృకంచకుర్యాత్।

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్ర
థమప్రశ్నే సంధ్యాదిప్రకరణే తృతీయప్రకరణమ్॥

---

*బ్రాహ్మాసనలక్షణం మరీచిరాహ॥ దక్షిణపాదమూ
ర్ధ్వేన వామపాదమధఃకృత్వా జాన్వన్తరేతదంగుష్ఠౌ నిగృ
హ్యేతి బ్రహ్మాంజలిలక్షణంమనుః॥ సంహత్యహస్తావధ్యేయం
సహిబ్రహ్మాంజలిస్మృతః ॥ గృహ్యసూత్రేనవమప్రశ్నే ॥
ఓం భూస్తత్సవితుర్వరేణ్యం భువో భర్గోదేవస్యధీమహి సువర్ధియో
యోనఇతి వచోవ్యస్తామోం భూర్భువస్తత్సవితుర్వరేణ్యంసు
వర్ధియోయోనఇత్యర్ధర్చాభ్యామోం భూర్భువస్సువస్తత్స
వితురితి సమస్తాంచసావిత్రీంజపేదితి।

—* పుణ్యాహవచనమ్. *—

అథసర్వేషు సంస్కారేషు పుణ్యాహంకుర్యాత్పంచశోత్రి యానాహారాన్మోదపాత్రంధారాస్విత్యద్భిరాపూర్యేదమాప శ్శివా ఇత్యభిమృశ్య సర్వతీర్థాన్యభ్యర్చ్య బ్రాహ్మణాన్ప్రాఙ్ముఖానాఽఽసయిత్వా స్వయముదఙ్ముఖస్సపుణ్యాహంకరోమీతిసఙ్కల్ప్య స్వస్తిసుప్రోక్షితమస్త్వితిపుణ్యాహప్రదేశమభ్యుక్ష్యహే దస్త్వితివాదకాః పరిజావలిః ప్రియకామిత్యుక్తే తథైవప్రతివాచకావదేయుః శామ్యంతుఘోరాణీతిత్రిర్జలంస్రావయే ద్దైవికమతో దేవాఇత్యగ్రం జాతకంసంతాసించామీత్యగ్రం మృతకంశుచీర్వోహవ్యేత్యగ్రమత్రద్వైవికశబ్దేనశుభకర్మోచ్యతే సర్వేషుపుణ్యాహేషుదర్విణోదాద్యృచస్సర్వేవదేయు ర్కర్మాంతేయజమానస్య కన్యక్షతారోపణం యజమానఃకరకంధారయన్ పురస్తాత్పాత్రంనిక్షిప్య తస్మిన్ప్రతిమంత్రంసర్వశబ్దాద్యైః ప్రియన్తామిత్యన్తైర్జలంస్రావయిత్వా ప్రతివచనంవాచయేత్పుణ్యాహమస్త్విత్యాదీనామన్త్యంతః ప్రతివచనం శివాఋతవస్సంత్విత్యాదీనాంక్రమేణ సంతుభవంత్వస్త్వితిప్రతివచనం యత్పుణ్యంస్వస్తినఋధ్యాస్మేత్యంతం సర్వేవదేయు ర్యజమానోఽనంతరం రోహిణాయ కాశ్యపాయ కేశవసుతాయ వాసిష్ఠీసుతాయ దేవదత్తశర్మణే మహ్యామస్మిన్కర్మణీటంపుణ్యాహంభవన్తోబ్రువన్త్వితివదే త్తదేవాస్త్వంతం। పరివాచకావదే

యుః తత్తన్మంత్రాంతే త్రిస్త్రిర్వాచన మాపోహిరణ్యపవ
మానైః పుణ్యాహజలేన సాచార్యాః ప్రతివాచకా యజమా
నం ప్రోక్షయేయుః స్వాంకృతోసీతి దక్షిణాకాలే జ్ఞాపితే యజ
మానో దక్షిణాం దక్షిణేన హస్తేనాచార్యాదిభ్యో దద్యాత్ దేవం
సర్వత్ర దక్షిణాదానే స్వదక్షిణేన హస్తేన దద్యాత్ ॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే పుణ్యాహప్రయోగశ్చతుర్థప్రకరణమ్.

—* ఆఘారసంస్కారలక్షణమ్. *—

అథాగ్న్యాయతనం ప్రాగానతే చోత్తరానతే దైవికం
దక్షిణానతే పశ్చిమానతే వా పైతృకం శుచౌదేశే చతురశ్రం
చతుర్హస్తం గోమయేన మణ్డలం కల్పయిత్వా తత్ర ద్వాత్రిం
శదఙ్గుళవిస్తారాయామం ద్వ్యఙ్గుళోన్నతం యథాలాభోన్న
తం వా సైకతం స్థణ్డిలమగ్న్యాయతనం భవతి ప్రతిదిక్పఞ్చదశ
పరిస్తరణబర్హిషో ద్వాత్రింశదఙ్గుళ్యాయతాః స్థణ్డిలే ష
ట్త్రింశదఙ్గుళ్యాయతాః కుణ్డే తదాయామా ఏకాఙ్గుళిపరీణా
హాః నిర్వ్రణా నిర్వకాశాః పరిధయః పఞ్చదశ దర్భా దక్షిణా
వర్తగ్రన్థియుతం చతురఙ్గుళాగ్రం ద్వ్యఙ్గుళగ్రన్థిం ద్వితాలా
యామం ప్రోక్షణకూర్చం తద్వద్ద్వాదశాఙ్గుళాయామం పవిత్రం
తదాయామా హోమసమిధః పాలాశాశ్వత్థఖాదిరాదియజ్ఞవృ
క్షజాతాః సర్వే చ అస్వయంశుష్కాః వ్రణక్రిమిలేపహీనాః ఖ

వర్తి ప్రణిధిస్ఫ్యాదీని శ్రౌతోక్తలక్షణాన్వితాని గ్రాహ్యాణి అగ్నేరుత్తరతః ప్రాగగ్రాన్ దర్భానాస్తీర్య తేషు ప్రణీధ్యాదిపాత్రాణి సమిద్దర్భాదీంశ్చ సంభారాన్ ద్వంద్వం దైవికే దక్షిణతః పశ్చిమాగ్రేషు దర్భేషు ప్రత్యేకం పైతృకే సమ్భరతి గృహస్థస్య నిత్యహోమార్థమగ్నిశరణే మృదా చతుర్దిశం ద్వాత్రింశదఙ్గుళ్యాయతాం చతురఙ్గుళివిస్తారాం ద్వ్యఙ్గుళోన్నతామూర్ధ్వవేదిం చతురఙ్గుళివిస్తారోన్నతాం తత్పరిగతామధో వేదిం చ కృత్వా మధ్యే నిమ్నం షడఙ్గుళమౌపాసనకుణ్డం కుర్యా ద్వంస్థస్య శ్రామణకాగ్నికుణ్డమాఘారవిశేషశ్చ ధర్మే వక్ష్యతే॥

—* ఆ ఘా ర ః *—

అథాఘారవిధానం కర్తా ప్రాఙ్ముఖో బ్రహ్మాణమాసనమాస్థాయ ఏతోన్వింద్రమిత్యగ్న్యాయతనం ప్రోక్ష్య మయి దేవాదిచతుర్భిశ్చతుర్దిశం చతురశ్చతురో దర్భాన్నిఉప్యోద్ధస్యమానమితి మధ్యేన్ద్రాపర యమాగ్నేయ నైరృతసోమేశానవాయవ్యేషు పైతృకే తు మధ్యాపరేన్ద్ర యమనైరృత్యాగ్నిసోమవాయవ్యేశానేషు ఖనతి ఖనన్క్రమేణ పూతహ్యాత ఇలిష్టైఖాలిత్వా ఉష్టాబద్ధమితి వక్రితం దర్భం దక్షిణపశ్చిమయోరవాంతరదేశే నిరస్యాపఉపస్పృశేత్ రౌద్రరాక్షసనైరృతపైతృకచ్ఛేదనభేదనతాడనఖనననిరసనావఘ్రాణాత్మభిమర్శనాని చకృత్వా సర్వత్రాపఉపస్పృశేదితి శ్రౌతే దర్శ

త్వాపేణతీర్థేనైన్ద్రాద్యముదగగ్రం పరిషిచ్య స్పృతాసీతి దక్షిణే ప్రాగగ్రం స్పృతాసీతి పశ్చిమే ఉదగగ్రం ధృవాసీత్యుత్తరే ప్రాగగ్రం తరుణాసీత్యాగ్నేయాదీశానాన్తం పునః ప్రదక్షిణమాగ్నేయాద్యన్తం పరిషిచ్య వానస్పత్యోఽసీతి పరిధీన్ ప్రక్షాళనం కృత్వా పృథివ్యాప ఇతి పృథివీం మనసా ధ్యాత్వా సాక్షతైరద్భిరాప్రోక్ష్య ఏషానాం పవిత్రమసీతి మన్త్రావృత్త్యా ప్రత్యేకశోదగగ్రే పవిత్రాఖ్యకూర్చే నిక్షిప్య పర్యావర్త్య దక్షిణపాణినాగ్రమితరద్వామేన గృహీత్వా దేవోవస్సవితేతి త్రిరుత్పూయ యథాపూర్వన్నిధాయ బ్రహ్మన్నప ఇతి సోమాప ఇతి బ్రహ్మసోమావృత్విజౌ ప్రేక్ష్యోం ప్రణయేతి తాభ్యామనుజ్ఞాతః శ్రోవ ఇతి ప్రణీయ వేద్యాం దక్షిణోత్తరయోర్నిధాయ సంవిశన్తామితి ప్రణీత్యా బ్రాహ్మణా దైవే సచతీర్థేన జలగంసర్గ్ సార్ధ్వ స్పృశశ్చక్షుషోశ్చ స్థానాని కృత్వా గాయత్ర్యా ప్రోక్షయేత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహ విరచితే ప్రథమప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణమ్॥

—* సప్తమప్రకరణమ్. *—

భూస్స్రువమితి స్రువం గృహీత్వా భూస్స్రుచమితి స్రుచం భూజుహూమితి జుహూం భూరుపభృతమిత్యుపభృతం చ గృహీత్వా వర్షిష్ఠేఽధినాక ఇతి పశ్చిమవేద్యాథస్తాత్సమిధాని

ధాయాహేనఇతిస్రువావేణ ప్రక్షాళ్య నిర్దగ్ధమిత్యుల్ముకేన
పర్యగ్నింకృత్వా నిష్టప్తమితిపునఃప్రతితప్య వర్షిష్ఠయోయు
పరినిదధ్యా దదితిరసీత్యాజ్యస్థాలీమాదాయ భూతకృతస్థే
త్యంగారముపవేషేణోదంచంనివర్త్య నగరాస్థేతివిన్యస్య
మహీనామితిపచతి వసూనాంపవిత్రమితిపవిత్రంనిధాయ పూ
ర్వప్నేదోవ ఇతి పునరాహారంత్రిరుత్పూయాజ్యస్థాల్యాక్తంభ
స్త్ర వేదేనేదంవిష్ణురితిసంశోధ్యోదగుద్వాస్యాగ్నారాత్ పరి
త్యాహోర్వ్యద్భవస్థాదహామితి బహిర్దగ్ధ్వా--జ్యస్యాన్తః
పరిదీప్య గాయత్ర్యాదక్షిణతోఽగ్నారంనిరూహ్య తయైవచరు
స్థాలీమధిశ్రిత్య దర్భైఃశిపక్త్వా ఽవతారయతి పవిత్రేణాజ్య
మస్మిన్ పాత్రే త్రిరుత్పూయ ఘృతోఽస్మీతి పవిత్రగ్రన్థిం వి
స్రస్యోత్తరమపరం నిధాయాద్భిః ప్రోక్ష్యాదాయాప్యాయ
స్వామిత్యగ్నౌ పరిహరతి చరుం లౌకికాగ్నౌ వాపక్త్వాఽఽ
ఘారాగ్నౌ మహీనాం పయఇత్యధిశ్రిత్య దర్భైస్సంస్కా
ర్య త్రిరుత్పూయావతారయతి సమిదగ్రం ఘృతాక్తం వీతి
హోత్రమితి వాయవ్యామగ్నౌ స్థాపయిత్వా దేవస్యత్వేతి
స్రువేణ హోమ్యం ద్విధా విహరతి దక్షిణపాణిశాఖా బాహ్య హేత్రే
ణ తీర్థేన ప్రజాపతి పురోగాంస్తత్తన్నామ్నా ద్వితీయా
న్నైనావాహయామీత్యావాహ్య తథోత్తరప్రణిధావగ్న్యాదీన్
దైవేన తీర్థేనావాహ్యావాహన క్రమేణాజ్యస్థాల్యాం స్రువే
ణాజ్యముద్ధృత్య దక్షిణభాగే ప్రజాపత్యాదీనాముత్తరే

గ్న్యాదీనాం జుష్టంనిర్వపామీతి చతుర్థ్యంతైస్తత్తన్నామభి
నిర్వాపం కరోతి తృప్యధీతి మన్త్రద్వయేన ద్విధాగ్నా
హోనా[illegible] న [illegible]త్యాగ్నిజ్యోతిరితి సమిందుత్యే[illegible] ద్విధా [illegible]
హోతి సమిదసీతి తత్సమిధం జుహోతి అమృతవసీతి స్రువే
ణాజ్యంగృహీత్వాఽథోవిలం ప్రదక్షిణమభిమ[illegible]సాజ్యం
స్రువమన్తరితమిత్యుద్ధ్వబిలంకృత్వా ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్య
ప్రిత్యుష్టమిత్యథోబిలం ప్రదక్షిణమభిమన్త్ర్యాజ్యం గృహీ
త్వా దక్షిణోత్తరయోః ప్రణిధ్యోస్సన్ధాయ చిత్పతిస్త్వా
దిభిశేవమాజ్యం గృహీత్వా సన్ధాయ త్రిధాగ్నౌ జుహోతి
వక్ష్యమాణాహుతి ప్రమాణకాః కిరసంపూర్ణా ఏకవింశతి
వా గాయత్ర్యా సమిధః ప్రోక్ష్య మూలాగ్రాభ్యాంఘృ
తగ్ం స్పర్శయిత్వాఽక్షతాజ్య చరుభిరిమామేఽగ్న ఇతి
మూలమధ్యమాగ్రాణి స్పర్శయిత్వా సన్దధాతి ద్రవేణ తీ
ర్థేన దక్షిణస్యాం ప్రాగన్తమదితేఽనుమన్యస్వేతి పశ్చాదు
దీచీన మనుమతేఽనుమన్యస్వేత్యుత్తరతః ప్రాగన్తం సరస్వ
తేఽనుమన్యస్వేతి పురస్తాదాగ్నేయాద్యన్తం దేవసవితః
ప్రసువేతి పరిషిచ్య షష్టిగ్ంశతేతీధ్మమభిమన్త్ర్యాయంత
ఇధ్మఆత్మేతీధ్మమాధాయ॥

—* ఉద్దేశత్యాగః *—

యస్మై దేవతాయై హవిర్నిరూపితం తాం దేవతాం
మనసా ధ్యాత్వా నిర్వపేత్సుమన్నా జ్యోతిష్మతీ ప్రాణవతీ

రేతోధా ఇతిచతుర్భిః కిరణైరగ్నిః సూర్యే నిక్షిపతి సూర్య
శ్చంద్రమసి చంద్రమా యస్యై దేవతాయై హూయతే త
స్యై దదాతి తస్మాద్దేశత్యాగావిత్యేతౌ కర్తవ్యావిత్యే
తేఽస్యై హుత మన్యైః ప్రతిగృహ్ణీయాన్న [illegible]
తిగ్రహాశ్చన్ద్రరథాదిష్వభావాత్తస్మాత్తౌ కర్తవ్యౌ సకర్త
వ్యావిత్యేకే॥

— * అఘారహోమః * —

స్రువేణాజ్యమాదాయ వాయవ్యాదాగ్నేయాన్తం
పరిధిం స్పృష్ట్వా సన్తతమాజ్యం స్రావయేత్ ప్రజాపతయే
స్వాహేతి తథా నైరుత్యాదీశానాన్త మిన్ద్రాయస్వాహే
త్యాఘారౌ హుత్వోత్తరార్ధపూర్వార్ధే అగ్నయే స్వాహే
తి దక్షిణార్ధపూర్వార్ధే సోమాయస్వాహేతి చక్షుషీ హు
త్వా యుక్తోవహేతి పశ్చిమాది సౌమ్యాన్తం యాతిరశ్చీతి
సౌమ్యాదీంద్రాన్తం సగంరాధిన్యై దేవ్యై స్వాహేతీం
ద్రాది యామ్యాన్తం ప్రసాధిన్యై దేవ్యై స్వాహేతి యా
మ్యాది పశ్చిమాన్తం హుత్వామధ్యే వ్యాహృతీర్జుహోతి
న త్యేనేత్యాజ్యమభిమన్త్ర్య స్రువేణాజ్యం గృహీత్వాఽగ్న
యే స్వాహా సోమాయ స్వాహాఽగ్నీషోమాభ్యాగ్ంస్వాహా
ప్రజాపతయే స్వాహా బ్రహ్మణే స్వాహా ఇంద్రాయ స్వా
హా వసుభ్యస్స్వాహా మరుద్భ్యస్స్వాహా రుద్రేభ్యస్స్వాహా వి
ష్ణవే స్వాహా బృహస్పతయే స్వాహా మిత్రాయస్వాహా వరు

ణాయస్వాహాఽదిత్యేభ్యస్స్వాహాఽశ్విభ్యాగ్ం స్వాహా పూ
ష్ణే స్వాహా క్షత్త్రాయ స్వాహా క్షత్త్రే ఏతసోమాయ స్వాహా
పాసనయజ్ఞాయ స్వాహా యజ్ఞ ఏతద్వి శ్వేభ్యో దేవేభ్యస్స్వా
హా సర్వదేవేభ్యస్స్వాహేతి హుత్వా దర్వ్యా చరుమభిఘా
ర్యజుహ్వా ముపస్తీర్య సావిత్ర్యాఽవదాయాభిఘార్య వ్యా
హృతీః ప్రత్యేకం జుహోత్యత్రైవ ఇదంవిష్ణు రిత్యాద్యా
జ్యేన జుహోతి పైతృకే వైశ్వదేవయజ్ఞాయేతి భేదః సర్వ
హోమానా మాది రాఘారో విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్ర దర్పణే నృసింహ విరచితే
పరిథమప్రశ్నే ఆఘారవిధానం సప్తమప్రకరణమ్॥

—* అ ష్ట మ ప్ర క ర ణ మ్. *—

—* సా మా న్య హో మః *—

ఏవమాఘారం హుత్వాఽనన్తరం తత్తత్కర్మణః
పరిధానాం జుహుయాత్। ధాతాదదాతునోరయిం ధాతా
ప్రజాయా ధాతాదదాతునోరయింప్రాచీం ధాతాదదా
తుదాశుషేవసూ న్యనునోద్యానుమతి రన్విదనుమతేత్వ
మామాఽవాజస్య సమావవ ర్త్యనుమన్యతాం యుస్యామి
దం రాకామహం యాస్తేరాకే సినీవాలి యాసుపాణిః కు
హూమహం కుహూందేవానామితి ధాతాదిషోడశ। ఇమ

మైత్రావరుణ తత్త్వాయామి త్వన్నో అగ్నే సత్వన్నో అగ్నే త్వ
మగ్నే అయాసీతి పఞ్చవారుణం। ప్రజాపతేనత్వ త్ప్రజాపతి
ర్జయాని త్యుపాగ్ంశు యాజే ప్రాజాపత్యే ద్వే। చిత్తం
చ చిత్తిశ్చాకూతం చాకూతిశ్చ విజ్ఞాతంచ విజ్ఞానంచ మ
నశ్చ శక్వరీశ్చ దర్శశ్చపూర్ణమాసశ్చ బృహచ్చ రథంత
రంచే తిద్వాదశైతేజయా స్తేషాంచకారాన్తై స్వాహాకా
రః। అగ్నిర్భూతానామధిపతి రింద్రో జ్యేష్ఠానాం యమః
పృథివ్యా వాయురన్తరిక్షస్య సూర్యో దివశ్చన్ద్రమా నక్ష
త్రాణాం బృహస్పతిర్బ్రహ్మణో మిత్రస్సత్యానాం వరు
ణోపాగ్ం సముద్రస్స్రోత్యానామన్నగ్ం సామ్రాజ్యానా మ
ధిపతి తన్మావతు సోమ ఓషధీనాగ్ం సవితా ప్రసవానాగ్ం
రుద్రః పశూనాం త్వష్టారూపాణాం విష్ణుః పర్వతానాం మ
రుతో గణానా మధిపతయ స్తేమావన్తు పితరః పితామహాః
పరేవర ఇత్యభ్యాతానా అష్టాదశైత్యే తేషా మస్మిన్ బ్రహ్మ
న్నస్మిన్ క్షత్రేస్యామాశిష్యస్యాం పురోధాయా మస్మిన్
కర్మన్నస్యాం దేవహూత్యాగ్ స్వాహేత్యన్తేవక్తవ్యం॥

ఋతాషాడృతధామాగ్నిర్గన్ధర్వస్తస్యౌషధయోఽ
ప్సరస ఊర్జోనామేతి సగ్ంహితో విశ్వసామేతిమన్త్రే
ఆయువోనామేతి సుషుమ్నస్సూర్యరశ్మిరిత్యస్మిన్ శేకురయో
నామేతి భుజ్యుస్సుపర్ణ ఇత్యస్మిం స్తవానామేతి ప్రజాపతిర్వి
శ్వకర్మేత్యస్మి న్స్వాహ్వాయోనామేతి ఇషిరో విశ్వవ్యచా ఇత్య

స్మిన్ సముద్రానామేతి భువనస్యపతఇతి పరమేష్ఠ్యధిపతిరిత్య
స్మిన్ భువనోనామేతి సుక్షితిరిత్యస్మిన్నృచోనామేతి దూరే
హేతిరిత్యస్మిన్ నీరుపోనామేతి చారుః కృపణకాశీత్యస్మి
న్నిష్ఠ్యచయస్త్రినామేతి సనోభువనస్యపతఇత్యుక్త్వా భువన
స్యపతే సనోభువనస్యపతఇత్యుక్త్వా వర్జయిత్వా సర్వే
షాంమన్త్రాణాం సఇదంబ్రహ్మక్షత్త్రంపాతు తాఇదంబ్ర
హ్మక్షత్త్రంపాన్తు తస్మై స్వాహేతిహుత్వా తాభ్యస్స్వా
హేతి జుహుయాత్ప్రాజాపత్యాద్యన్త్యభ్యస్తేనాన్తే రాష్ట్ర
భృదన్తంచ వ్యాఖ్యాతయా యథష్టవ్యాః ప్రాజాపత్యాది
రాష్ట్రభృదన్తో మూలహోమః॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే సామాన్యహోమ మన్త్రవివరణ మష్టమ
ప్రకరణమ్॥

—* .. త హోమః *—

అథావసథ్యమన్త్రాః యదస్యకర్మణోఽగ్నయేస్వి
ష్టకృతేఽగ్నయేఽగ్నిసోమాభ్యాం దామా అగ్నయేఽన్నపతయే
ప్రజాపతయ ఇన్ద్రాయ విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్సర్వాభ్యో దేవ
తాభ్య స్సర్వత్రాగ్నయేస్విష్టకృతే వాస్తుపతయ ఇతి ద్వా
దశ స్విష్టాకారాః యస్మిన్నాత్మనో మిన్దాభూత్పునరగ్నిరితి

మిన్ద్రాహుతీ ద్వే। ఇష్టేభ్య ఇత్యాదయో దశాన్తే వ్యాహృతయ
శ్చతస్రః బుద్ధయః। ఆశాప్రవితం బ్రహ్మ ప్రతిష్ఠా యస్య కర్మే
తి కృతాన్తాస్తిస్రః। యత్ప్రమత్తో మనోజ్యోతి రయా
శ్చ యదస్మిన్ యజ్ఞే స్వస్తినో యత ఇతి షడ్విచ్ఛిన్నాః। ప
ఞ్చోస్యాద[illegible] స్వస్తసమిద్ధోమాః। సస్తుతే ఽగ్నే బుభుధా
నేతి పూర్ణాహుతీ ద్వే। ఉపజుహ్వోత్తరేణాగ్నిభర్తృకమిత్యా
దిభిః పంచభిర్హుత్వా। జుహ్వా చరుం ప్రత్యేకం ద్వావవదా
యాభిఘార్యాగ్నిర్జీర్ణమిత్యాదిభి ర్జుహోతి। సమస్తాం
బర్హి రిత్యాదిభి రగ్నే పశ్చిమాది ప్రాగన్తం స్రువేణాజ్
హుయాన్తతో వామేన పాణినా స్రువం దక్షిణేనాజ్యపా
త్రం ధారయ న్నాజ్యశేష మిన్ద్రాయజుహోమి స్వాహేతి
సర్వం సకృద్ధుత్వా ఆజ్యపాత్రేణాధావం గృహీత్వా
స్రువేణ ప్రత్యేక మావాహా యాగ్ని స్తృప్యత్విత్యగ్నేః పశ్చి
మతో వేదిరితి వేద్యాం ద్యౌరిత్యాకాశే పృథివీతి భూమా
బ్రహ్మేద్యా ఇతి దక్షిణస్యాం నినీయ దక్షిణప్రణిధౌ స్రువేన
తీర్థేన స్రువేణాపో గృహీత్వో త్తరస్యాం వేద్యా మోష
ధి వనస్పతిరితి నినీయ తతో త్తరప్రణిధౌ ప్రాచీనావీతీ పై
తృకే ణాపో గృహీత్వా మేదక్షిణతః పితర ఇతి దక్షిణస్యాం
నినీయ ప్రాసావీరిత్యన్తైః ప్రవాహణం కృత్వో పాన్తాఙ్గు
ష్ఠానామికాభి ర్దక్షిణ ప్రణిధి పవిత్రం గృహీత్వా పవి
త్రిమసీతి హుత్వా తతో త్తరప్రణిధి పవిత్రం పూర్ణమసీతి

సదసీతిదక్షిణప్రణిధ్యక్షతాన్ తథోత్తరప్రణిధ్యక్షతాన్
సర్వమసీతిహుత్వా ఉక్షతమి త్యుత్తరప్రణిధిం ప్రాచీసమ
పోహ్య తదాధావేస ప్రాచ్యాం దిశ్యాదిభిర్యథాదిశం పరి
షిచ్య మాహంప్రజామితి శేషందక్షిణప్రణిధౌ నినీయ
స్వాంయోనిమితి దక్షిణప్రణిధి జలముదపాత్రే నినీయ తే
నోదకే నాపోహిష్ఠాదిభి రాత్మానంప్రోక్ష్య ప్రణిధీవిసర్జ
యతి।

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ప్రథమప్రశ్నే నవమప్రకరణమ్॥

—* దశమప్రకరణమ్. *—

పునర్దేవేభ్యో హవ్యం
వహేత్యగ్నౌ ప్రత్యస్యవాదీన్విసృజ్య వర్షిష్ఠా
గహ్వరేష్ఠ ఇతి వర్షిష్ఠసమిధౌ హుత్వా ఊర్ధ్వంయజ్ఞమి
త్యూర్ధ్వసమిధౌ పశ్చిమతః పరిధిమిత్యాదిభిః క్రమేణప
రిధీన్హుత్వా పశ్చిమతో విష్ణోస్సదనమసీత్యాదిభిః పరిస్త
రణ బర్హిషః ప్రస్తరబర్హిషశ్చ సమూహ్య కూర్చాం
శ్చే ద్గ్రంథీన్విస్రస్యాద్భిః ప్రోక్ష్య ప్యాయన్తామితి జుహోతి
నాత్యగ్రిం ప్రహరేదితి విజ్ఞాయతే। శుద్ధ్యన్తాం దేవసద
నమిత్యగ్నేః పశ్చిమతో ,వేదేనశోధయిత్వా పరిస్తరణా నవి

చ్ఛిన్న మాస్తీర్య నైరృత్యాం దహేదవిచ్ఛిన్నేన బర్హ్మ వర్జసాగమేతి ఘాలిస్నేతి భస్మ గృహీత్వా లలాట హృద్బాహూ కణ్ఠాదీ నాదిత్యస్సోమా నమ ఇత్యూర్ధ్వాః గ్రిమాలిప్య శోహిష్ఠేతిప్రోక్ష్యం చమ ఇతి బాలకృతం వేతి వేదిమగ్ని ముద్వయంతమన ఇత్యాదిత్యం చోపస్థాయ పునర్వేది మూలమాసాద్య వైశ్వానర సూక్తేనాగ్ని ముపస్థాయ లౌకికాగ్నిశ్చే ద్విసర్జయేదితి విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ప్రథమప్రశ్నే దశమప్రకరణమ్॥

—* ద్వి తీ య ప్ర శ్న ప్రా ర మ్భః *—

*— నాం దీ ము ఖమ్. *—

అథ శారీరేషు సగ్స్కారే ష్వృతుసఙ్గమన జాతకర్మోత్థాన ప్రతిబన్ధవిసర్గ వర్జ మన్యసగ్స్కారేషు నాన్దీముఖం కుర్యాత్సగ్స్కారా త్పూర్వేద్యు రేవ పూర్వాహ్ణే విశ్వేదేవార్థం ద్వౌ ప్రపితామహాది పితృర్థం ద్వౌ ప్రపితామహ్యాద్యర్థం ద్వౌ మాతుఃపితృర్థం ద్వావితి కేచి త్ప్రక్షాళితపాణిపాదా న్దైవికవద్వృత్వా తాన్విసృజ్యాపరేద్యుస్స్నాత్వా పూర్వాహ్ణే తానాహూయ నాన్దీముఖం కరిష్య ఇతి సఙ్కల్ప్య విశ్వేభ్యో దేవేభ్యో జుష్టం ని

ర్వపామీతినాన్దీముఖేభ్యః పితృభ్యో జుష్టం నిర్వపామీతి నిర్వాప్య
చరుమపూపాదికంచ ప్రత్యేకం శ్రపయిత్వా ఽఘారాన్తే స్నా
త్వా ఽఽగతాన్బ్రాహ్మణా నాచాన్తా నాహూయాగ్నేః
పశ్చిమతో దక్షిణాప్యుదగ్రం దేవానా మగ్నేర్దక్షిణతః
పశ్చిమాదిప్రాగగ్రం పితౄణాంచ భూమి మభ్యుక్ష్య ధావ
నీరమితి మణ్డలాని కృత్వా ఽఽస్తాసనమితి సదర్భాణ్యవా
న్యాసనాని నిధాయ తేషు విశ్వేదేవా న్ప్రాఙ్ముఖా న్పి
తౄనుదఙ్ముఖా నాసయిత్వా నాన్దీముఖా విశ్వేదేవాః ప్రి
యన్తామితి విశ్వేషాం దేవానాం నాన్దీముఖాః పితరః ప్రి
యన్తామితి పితౄణాంచ తేషు యవోదకాని నిధాయ వస్త్రా
ద్యైర్యథాసంభవ మలఙ్కృత్య ఽగ్నేర్దక్షిణతః పశ్చి
మాదిప్రాగగ్ర మష్టౌ మణ్డలా న్యుపలిప్యా గ్నా వావా
హయామీత్యావాహ్య నమోన్తై శ్చతుర్థ్యన్తైర్నామభిరభ్యర్చ్య
శ్వేత సర్షప దధి తణ్డులాన్నాని సమేత్య ప్రత్యేకం కబళ
మాత్ర మగ్నౌ స్నే చతుష్కబలిం నివేదయామీతి బలిం ద
త్త్వా చర్వాదీన్నివేద్య కుంభం ప్రక్షాళ్య ధారాస్వేత్యద్భిరా
పూర్య నమస్సలోకేతి సపల్లవం కూర్చం పవిత్రం హిర
ణ్యం నిధాయ జావికాది రోమజం క్షౌమజం కార్పాస
తంతుజం వా త్రివృత్ప్రతిసరాసూత్రం తద్గలోపరి విన్య
స్య హోమకర్మ కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్యాగ్నే నయాదీ న
గ్నిదైవత్యాం స్సోమోధేన్వాది సోమదైవత్యాన్ బ్రహ్మ

జజ్ఞానాది బృహస్పతిదైవత్యా మద్రిఘున్యాది రుద్రదైవత్యా
వతో దేవా ఇత్యాది విష్ణుదైవత్యా నానోవిశ్వ ఇత్యాది విశ్వే
దేవదైవత్యా స్యత త్వమూసీత్యాది సప్తర్షిదైవత్యా స్యో
భూతా ఇత్యాది భూతదైవత్యా న్వ్యాహృతీ రగ్నయే స్వ
వాహానాయ సోమాయపితృమతే యమాయాంగిరస్వ
య ఏతేయాః పితరః ఉశన్తస్త్వా సానోదదాత్వితి పితృదైవ
త్యా స్వపృథివీగతేభ్యః పితృభ్యో౽న్తరిక్షగతేభ్యః పితామ
హేభ్యో దివిగతేభ్యః ప్రపితామహేభ్య ఇత్యుపఘాతీ హు
త్వా వ్యాహృతీ రగ్న్యాదిభ్యో౽ష్టాభ్యశ్చ హుత్వా వ్యా
హృతీ జుహుయా దథ భోజనపాత్రాణి విన్యస్య ఃరి సీ
ర్యా ఘూరిశచయం దేవపూర్వం ద్విదిన్వ రః యూం భి
ఘార్య పూర్వవ దృవోఽకందత్వా పృథివీతే పాత్రమితి
ప్రత్యేకం పాత్రాణ్యభిమృశ్య విష్ణోహవ్యగం రక్షస్వేతి
తేషామన్నా న్యుపస్పర్శయిత్వా క్షీరేణ దధ్నా వా యథా
తృప్తి భోజయే దాసత్యేనేతి సమస్కృత్య తృప్తేషు తే
ష్వాసీనేషు పితృపూర్వ ముచ్ఛిష్ట మపోహ్యా నాద్దేశం ద
ర్శయిత్వా యథోక్తం కృత్వా ఽఽచాన్తానను మాన్య దక్షి
ణాం దత్త్వా తై రనుజ్ఞాతః పుణ్యాహం వాచయిత్వా తాం
స్వస్తిసూక్తేనాభిమృశ్య స్వస్తిదా విశస్పతిరితి ప్రతిరాబ
ధ్నాతి తతో౽పి తాన్నమస్కృత్య నాందీముఖేభ్యః పితృభ్యః
పితామహేభ్యః ప్రపితామహేభ్య స్స్వధానమ ఇత్యుక్త్వా

స్వధాఽస్త్వితి ప్రతివదతః పితౄన్ విశ్వేభ్యో దేవేభ్య స్స్వా
హానమిత్యుక్త్వా స్వాహాస్త్విత్యుక్తవతో దేవాంశ్చ విసర్జ
యతి తతోఽస్త్రహోమం హుత్వా బన్ధుభిన్సహాభుఞ్జీత ఏవ
మశక్తశ్చేద్ధోమవర్జం బ్రాహ్మణాన్ భోజయిత్వా ప్రతి
సరాంబధ్నాతిథిమాబ్దికేనాపరేద్యు స్స్నాయాత్తదానీమ
పివాఽభ్యుక్షయేత్ ॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే ప్రథమప్రకరణమ్ ॥

—* ద్వితీయప్రకరణే *—

—* ఉద్దాలకవ్రతమ్ *—

ఉపనయనం వ్యాఖ్యాస్యామో గర్భాధానాదష్ట
మే వర్షే బ్రాహ్మణముపనయీత గర్భైకాదశే రాజ
న్యం గర్భద్వాదశే వైశ్యం వసంతే బ్రాహ్మణం గ్రీష్మే
రాజన్యం శరది వైశ్య మాషోడశాద్బ్రాహ్మణ మాద్వా
వింశాత్ క్షత్రియ మాచతుర్వింశాద్వైశ్య మిత్యేకేసమా
మన స్త్యత ఊర్ధ్వం పతంతి తేషాముద్దాలకప్రాయశ్చిత్తం
కర్తవ్యం ద్వౌమాసౌ యవాగ్వా మాసంగోక్షీరేణాధ
మాసమామిక్షయా ఽష్టరాత్రంఘృతేన షడ్రాత్రమయా
చితేన త్రిరాత్రముదకేన,వర్తయిత్వైకాహ ముపవసే దేత

దుద్దాలకప్రాయశ్చిత్తం చరిత్వా పునర్గర్భాధానాది సం
స్కారాన్ కృత్వా ప్రాయశ్చిత్తార్థం హిరణ్యం దత్వా కృ
తచాన్ద్రాయణేన పిత్రా శుద్ధా స్సావిత్రీపతితా అపున్సనే
యూనా ఏవ త్రితి విజ్ఞాయతే॥

బ్రాహ్మణస్య పాలాశో బైల్వోవా కేశాన్తో నిర్గు
ణో ఽనుద్వేజినో ఽవక్రో దణ్డః కార్ష్ణ్యమజినం మౌఞ్జీ
మేఖలా క్షత్రియస్య నైయ్యగ్రోధః ఖాదిరో వా లలాటాన్తో
దణ్డో రౌరవమజినం మౌర్వీమేఖలా వైశ్యస్యౌదుమ్బరో
బాదరో వా నాసికాన్తో దణ్డో బాస్తమజినగ్ం శాణీమేఖ
లోం భూర్భువస్సువ స్తత్సవితురితి సావిత్ర్యోం భూర్భువ
స్సువ స్తత్సవితు రాపోజ్యోతీరస ఇతి ప్రాణాయామ ఓం
భూర్భువస్సువ స్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయే సమిధ
మిత్యేకాం సమిధ మగ్నయే సమిధావితి ద్వే సమిధావగ్న
యే సమిధ ఇతి చతస్రస్సమిధో మన్త్రితయేణ సప్తపాలా
శ సమిదాధానం బ్రాహ్మణస్యోం భూర్భువ స్తత్సవితురితి
సావిత్ర్యోం భూర్భువ స్తత్సవితు స్తేజోజ్యోతీరస ఇతి ప్రాణా
యామ ఓం భూర్భువస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయే సమి
ధమిత్యేకా మగ్నయే సమిధావితి ద్వే సమిధా మన్త్రిద్వయే
న తిసృణామగ్నౌ ప్రక్షేపణం క్షత్రియస్యోం భూ స్తత్సవి
తురితి సావిత్ర్యోం భూ స్తత్సవితు రగ్నిర్జ్యోతీరస ఇతి ప్రా
ణాయామ ఓం భూస్స్వాహేతి వ్యాహృతి రగ్నయే సమిధ

మిత్యేకస్యాం అగ్నౌ ప్రక్షేపణ మేతాని వైశ్యస్య భవన్తి॥

ఇతి శ్రీ వైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణమ్॥

—* ఉపనయనక్రమః *—

పూర్వప్రోష్ఠపద హస్తాశ్విన్యస్వాతీరాధా పుష్యోత్త రత్రయాః పునర్వసూ పున్నామాని నక్షత్రాణి తేష్వసధ్యాయ సరిక్తాన్వివాహోయ శుభముహూర్తే ఽగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్య గృహ్యాగ్నే ర్వాయవ్యాం దర్భేణాస్తీర్య నేష్యూపవీతాజిన దణ్డ మేఖ లాహత వస్త్ర శరావాశ్మ సమిద్దర్భ పూప లాజకూర్చగో మయ పూర్ణపాత్రాణి సంభృత్య సంచిత్వేజగుమ్రీతిప్రో క్ష్య ఘారాన్తే ఽగ్నేర్నైరృత్యా మాసీనస్య కుమారస్య మూర్ధ్ని ప్రాగగ్రముదగగ్రం ద్వ్యాదర్భ ప్రతిదిశం వి న్యస్య ప్రీశ్రత్రమిత్యాదిభి స్సరోమాణం దర్భం భిత్వా ఉపఉపస్పృశే ద్యేనావపద్యత్ క్షురేణేతి స్వరత్రవపతి నా ధోజత్రోర్వత్ర మాణ్డ్యంవపనం తత్ర శిఖావర్జ మాన ఖంవపతి దక్షిణతో మాతా బ్రహ్మచారీ వా గోశకృద్యుక్త శరావే కేశానుపయమ్యోదుమ్బరమూలే దర్భస్తమ్బే వో పగూహ్య గచ్ఛేత్స్వయం స్నాత్వా కుమ్భోదకేన స్నాత మాచాన్తం కుమారం పుణ్యాహం వాచయిత్వా కుమారై స్సహ భుక్తవన్తం కుమారం స్వదక్షిణత ఉపవేశ్య స్వయ

ము స్తరత ఉపవిశతి తతః పరి స్తీర్యా యుదార్ఙేగ్న ఆ
యుపాఙ్దేవేతి పంచవారుణం వ్యాహృతీ సర్వ [illegible] ప్రధా ం
జుహ [illegible]
పాదా [illegible] ష్ఠేన దక్షిణేనస్పృశయిత్వా యఆ [illegible] స్తన్నితివ
త్రం [illegible] రిపీయే యందుద [illegible] త్రివృతాం ప్రీ
ప్రదక్షిణం [illegible] రిపీయ పరిదమిత్యు [illegible] రీయంద త్వా యజ్ఞోపవీ
తమితి యజ్ఞోపవీతంధారయిత్వా [illegible] స్యత్క జనం ప్రత్తి పశ్య
వాచయతి తతస్సుముహూర్త గురురిమంకుమారం ముపనే
ష్య ఇతి [illegible] నుజ్ఞాప్య [illegible] యేతి [illegible] రుక్తో దేవస్య త్వేతి స్వ
దక్షిణేనాస్య దక్షిణం సవ్యామేన సవ్యం బాహుయుగ దాల
భ్యస్సవదక్షిణస్థితంకుమారంసోవ్యత్తే [illegible] త్వా
ఉఉయుప్తఇతి దక్షిణపాణింగృహీత్వా ఉగ్నిష్ట ఇత్యుక్త్వ
విసృజే దసావహోశానేత్యాదిభి రాచారం ప్రశంస త్వశ్నామి
ఆదధామి కరోమి నస్వపామి చరామ్యా హరా మ్యధీషే
తథాకరోమ్య స్వయామి జుషే నియనజ్మి సగంరభే తథా
కరోమి నియచ్ఛామ్యస్మి నమావిసృసామీతి క్రమేణ ప్రతి
వచనం వాచయే న్మమహృదయమితి హృదయమభిమృశే
ద్భూర్భువస్సువస్సువరిజా ఇతి ప్రశంస్య భూర్భువస్త్వేత్యాది
భి షడ్భిర్మంత్రైరసావితి బ్రాహ్మణస్యనామశర్మాంతం వ
ర్మాంతంక్షత్రియస్య గుప్తాంతంవైశ్యస్య నిర్దిశే దక్షి
ణేకర్ణేజపతి తతోదక్షిణేనాస్య దక్షిణపాణింగృహీత్వా ఉ

గ్నిరాయుష్మానిత్యాదిభిః పఞ్చభిః కనిష్ఠాదిక్రమేణ సర్వా
ఙ్గుళీర్విసృజ్య యదార్ణ అగ్న ఇతి దక్షిణేకర్ణే ప్రతిష్ఠావా
యావితి వామకర్ణే జపిత్వా స్వస్తిదేవేత్యగ్నిం ప్రదక్షిణం
కారయిత్వా కుమారమాత్మనో దక్షిణతో నివేశ్య రాష్ట్ర
భృదితి కూర్చమూర్ధ్వాగ్రం కుమారాయదద్యాత్ సోఽపి
తస్మిన్నుదగగ్రముపవిశతి శన్నోదేవీరితి ప్రోక్ష్య తతో మూల
హోమాన్తే హుతశేషమాజ్యం కుమారస్య దక్షిణే హస్తే ద
త్వా ఉదితి స్తేకత్ష్వ్యమీతి ప్రాశయిత్వా యోగేయోగ ఇ
త్యాచమనం కారయిత్వా శతమిన్ని త్యాదిత్యం నమస్కార
యిత్వా [illegible]గ్నే త్రిః ప్రదక్షిణం కారయిత్వా దక్షిణతస్స్వా
భిముఖమాసీనస్య కుమారస్యోత్తమాఙ్గం శకాయత్వేత్యభి
మృశ్య ధీహిమ్యో ఇతి ప్రాఙ్ముఖో గురుర్దక్షిణే గణానామి
తి గణపతిమావాహ్యాభ్యర్చ్య గణానామితి కుమారం వాచ
యిత్వా సదస్యాననుజ్ఞాప్య పాదాదిషు వ్యాహృతీర్వదన్ప
చ్ఛోఽర్ధర్చశో విభక్తామవిభక్తాం చ సావిత్రీమధ్యా
పయేత్ తదధ్యయనాద్బ్రాహ్మణో భవతి॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే తృతీయప్రకరణమ్॥

—* సావిత్రవ్రతబన్ధః *—

అథ సావిత్రవ్రతబన్ధం కరిష్య ఇతి సఙ్కల్ప్య ధాతా

దీఘ సవితేత్రికాణ్డర్షయే సదసస్పతి మాదేవోయా త్వభీవ్ర
తం సఖానో విజనాం విసుపర్ణో భగంధియ మిత్యాజ్యేనహు
త్వా ఽగ్నేవ్రతపతఇత్యాదిభిః పఞ్చభి స్సమిద్భి శ్శిష్యేణ
హావయిత్వా స్వయమాజ్యేన వ్యాహృతీర్జుహుయా దగ్న
యెనమిధ మిత్యాదిభి స్సప్తపాలాశా ఞ్జుహురా న్ప్రతిమన్త్రం
శిష్యంవాచయన్ హావయే త్సూర్యపష ఇత్యాదిత్యంద
ర్శయే చ్ఛిష్యఃప్రతిసమిదాధానం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య
యథాహేతి దక్షిణాదిప్రదక్షిణం పరిమృజ్యా దితేఽన్వితివ
రిషిచ్య భూరిత్యాదిచతస్ర ఏషాతఇత్యాదిచతస్ర ఇత్యష్టౌన
మిధో హుత్వా ప్రసావీరిత్యన్తైః ప్రవాహణంకృత్వా భూ
తిస్స్మృతి భస్మగృహీత్వా ఽఽదిత్యస్సమానమఇతి పూర్వవ
దూర్ధ్వాగ్రమాలిప్య పూర్వవత్ప్రోక్ష్యాగ్నింప్రతిధారయే
దాదిత్యంచోపతిష్ఠే దాసమావర్తనా త్ప్రయంప్రతరేవం
జుహుయా దగ్నిష్టఆయురితిదణ్డ మిన్ద్రోమరుద్భిరితిలోహజం
దారవంమృణ్మయంవా భైక్షపాత్రందద్యా త్సోఽపితత్ప్ర
తిగృహ్య ప్రథమంమాతృసమీపంగత్వా బ్రాహ్మణశ్చేద్భ
వత్యాది క్షత్రియశ్చేద్భవతిమధ్యం వైశ్యశ్చేద్భవత్యన్తం
భిక్షాందేహీతిబ్రూయా న్మాత్రన్యతేన బ్రాహ్మణేభ్యోభైక్షం
తణ్డులానితరేభ్యోభిక్షిత్వా గురవేదద్యా ద్యస్యతఇతిగురు
భైక్షమాదాయ సుశ్రవఇతిప్రోక్ష్య తేనలాజాహూమ మి
శ్రితేనహవిషా మిన్ద్రాహుతీర్హుత్వా న్తహోమహోమాయతే

మాణవ్రతేనా సాయంతిష్ఠే త్తతః ప్రభృత్యుపనీత ధర్మాణ్యా చక్షీతో క్త్రాలిక్రమే నదణ్డేనహింసే ద్దుష్టవాక్యైర్నశపే దతి కర్మానురూప ప్రాయశ్చిత్త ముపదిశతి సర్వధాశిష్యంర క్షే ద్యస్మాచ్ఛిష్యకృతంపాపం గురుమభ్యేతి తస్మాదవశ్య మతిక్రమితంత్యజే దన్యథాత్యాగేపతతి తతోబ్రహ్మచారి ధర్మాణ్యనుతిష్ఠే త్త్వహమేతమగ్నింధారయ న్త్రి క్షారల వణవర్జనంచ॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే చతుర్థప్రకరణమ్॥

—* పా రా య ణ వ్ర తం *—

అథచతుర్థే శిష్యమాచా న్తం కృతపుణ్యాహం ప్రా ఙ్ముఖం దక్షిణేనివేశ్య స్వోత్తరతోమాతా బ్రహ్మచారీవాస మాసీత సావిత్రవ్రతవిసర్జనం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ఘా రా న్తేఽగ్నింపరి స్తీర్య పరిషిచ్య పూర్వవద్ధాతాది సావిత్రి సూ క్తం సావిత్రవ్రతవిసర్గ మచారిష మశక మరాధి వి సర్జయామీతి పఞ్చభిస్సమిద్భి రాజ్యేనవ్యాహృతీహుత్వా పూర్వధృతదణ్డాజినోపవీత మేఖలో త్తరీయ వస్త్రాదీన్యప్సువి న్యస్య స్నాతాయత త్తస్మై [illegible] వానిధారయిత్వాఽద్భిర భ్యుక్ష్య ప్రాజాపత్యవ్రతబన్ధం కరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య ధాతా

దీః ప్రజాపతయేకాణ్డర్షయే సదసస్పతిం ప్రజాపతే రయీ
ణాం ప్రజాపతేత్వం తవేమే ప్రజాపతిం సోమో రాజో గ్నే
వాయు విద్వాంద్రిదిత్యవ్రతానామితి ప్రాజాపత్య ప్రతిబద్ధం హు
త్వా వ్యాహృతీర్జుహోతి త్యేవం సౌమ్యవ్రతే సోమాయ
కాణ్డర్షయే సదసస్పతిగ్ం సోమాధేను మషాఢం త్వగ్ం
సోమ యా తే ధామాని త్వం సోమ యా తే ధామానిదిసీతి సౌ
మ్యసూక్తం సౌమ్యవ్రతబద్ధం వ్యాహృతీ రాగ్నేయవ్రతే
అగ్నయేకాణ్డర్షయే సదసస్పతి మగ్నే నయ ప్రపశ్యకా
యా చ్ఛాగిరో అగ్నే త్వమస్మద్యగ్నే త్వం పారయా ప్రకారవ
ఇత్యాగ్నేయవ్రతబద్ధం వ్యాహృతీ ర్వైశ్వదేవవ్రతే విశ్వే
భ్యో దేవేభ్యః కాణ్డర్షిభ్య స్సదసస్పతి మానో విశ్వే శనో
దేవా నోసవితు రగ్నే యాహి వ్యాహృత ద్విశ్వేదేవాశ్శృ
ణుతేతి వైశ్వదేవప్రతిబద్ధంచ వ్యాహృతీ బ్రాహ్మవ్రతే
తే బ్రహ్మణేకాణ్డర్షయే సదసస్పతిం బ్రహ్మజజ్ఞానం పి
తావిరాజా బ్రహ్మన్ దేవా నస్త్రసిన్ బ్రహ్మన్ దేవా
కృత ప్రసఆశా ఇతి బ్రాహ్మవ్రతబద్ధం వ్యాహృతీర్జుహో
త్యేవం సర్వేషువ్రతేషు పూర్వవ్రతంవిసృజ్య స్వద్రతంబ
ధ్నీయా ప్రాజాపత్యే ప్రథమం పంచమం ద్వితీయంచ సౌ
మ్యే షష్ఠ మాగ్నే యే సప్తమం వైశ్వదేవే తృతీయం బ్రా
హ్మేచతుర్థ మేవంకాణ్డానధీయీత ఋతంచసత్యం
చ దేవకృతస్య యదన్మగర్భ తరత్సమందీతి ప్రాజాపత్యే

వసోః పవిత్రం పవస్వవిశ్వచర్షణ ఇతిసామ్యే జాతవేదస ఇత్యాగ్నేయే విష్ణోర్నుకగ్ం సహస్రశీర్షాశ్వమగ్నిరుద్రో ఉఽత్వావాషాఢమితివైశ్వదేవ ఏకాక్షరమితి బ్రాహ్మ్యేవ్ర తేచ క్రమేణ బ్రహ్మయజ్ఞో భవతితతో బ్రాహ్మ్యవ్రతం వి సృజ్య పవీతాదీనినవానిధారయిత్వా ఉగ్నేగత్రభాగే వ్రివగేన్యదేవతాభ్యః కల్పయామిస్వాహేత్యాదీన్ దక్షి ణేభాగే సోమాయ కల్పయామి స్వాహేత్యాదీనుత్తరేహు త్వా శుక్రియవ్రతం బన్ధయామీతి షాణ్మాసికం త్రైవార్షి కంవా శుక్రియవ్రతంబధ్నీయా దితరేవార్షికా శ్శిరస్థ ఇ త్యాదినా ఉనువాకేనాహతేనవాససా శిరోవేష్టయే ద్యథై నమహాకాదిత్యో నాభితపే త్త్రిసహస్రావనభిభాష్యశుక్రియే బ్రాహ్మణ మరుణా ద్యారణ్యకాణ్డం చాధ్యాపయీత య ది శుక్రియవ్రతబద్ధః సమావర్తనయో ర్వ్యవధానస్యాత్త దా బ్రాహ్మ్యవ్రతంబధ్వా తిష్ఠేదనన్తరం శుక్రియవ్రతం షాణ్మాసికం త్రైమాసిక మేకమాసికంవా బధ్నీయాత్స్న తకదినే ప్రాగుదయాముత్థాయ శుక్రియవ్రతం బన్ధ త్వా తథైవవిసృజే దిత్యేకే।

—*ఉపాకర్మ*—

అథాషాఢే మాస్యాపూర్యమాణపక్షే శ్రవణేన హస్తే రిక్తానధ్యయనాన్విహాయ పూర్వాహ్ణ ఇమంశిష్య ము పాకర్మణా. సగ్గ్స్కరిష్య ఇతి సఙ్కల్ప్య ఘారాన్తే ఉగ్నిం

పరిస్తీర్య శిష్యంవాపయిత్వా స్నాతమాచాన్తం పుణ్యా
హంవాచయిత్వా ప్రోక్షణీః ప్రోక్ష్యాగ్నింప్రదక్షిణంకార
యిత్వా పూర్వవత్కూర్చందదాతి స్వదక్షిణతఅశ్మం శ
న్నోదేవీరితిప్రోక్ష్యాజ్యచరుభ్యా మక్షతధానాభ్యాంవా పృ
థివైత్వాస్వాహేత్యాది పఞ్చాశదాహుతీర్హుత్వా ధాతా
దీనా ప్రాజాపత్యవ్రతసూక్తం తద్వ్రతబన్ధంచ జుహోతి ధా
తాదిపఞ్చవారుణం మూలహోమం స్విష్టాకారంచహుత్వా
హుతశేష మదితి స్తేకత్యామీతి ప్రాశయిత్వా యోగేయో
గఇత్యాచమనందదాతి తతోముకుళితాఞ్జలిం ప్రాఙ్ముఖము
దఙ్ముఖంవా శిష్యంసవ్యసూత్రసహితం వేదమధ్యాపయీత ని
త్యంయథాశక్త్యధ్యయనంకుర్యా దథతిష్యేమాసె పఞ్చాశ

—* ఉత్సర్జనం శ్రావణహోమశ్చ *—

దాహుతీః ప్రాజాపత్య వ్రత విసర్గంచ హుత్వా ధ్య
యనాన్విసృజే దథశ్రావణోపాకర్మద్వ్యకే శ్రావణ్యాం
పౌర్ణమాస్యాం శిష్యంవాపయిత్వా స్నాతంపుణ్యాహంవా
చయిత్వా నదీతీరంగత్వా పూర్వధృతోపవీతాదీన్విసృజ్యన
వానిధారయిత్వా సవితారంకాణ్డర్షిం ప్రజాపతిం సోమ
మగ్నిం విశ్వాన్దేవా న్స్వయమ్భుణం శుక్రియంకాణ్డర్షీ మృ
గ్వేదం యజుర్వేదం సామవేద మథర్వవేదంసాఙ్గంహితీ
ర్యాజ్ఞికీ వారుణీ దేవతా ఉపనిషద స్తర్పయామీతి త

ర్పయిత్వా ఉఽఘూరాన్తే శ్రావణహోమం కరిష్యఇతిస
ఙ్కల్ప్య పూర్వవత్తాత్కాలికవ్రతబన్ధం ధాతాదిపఞ్చవా
రుణం మూలహోమంస్విష్టాకారంచహుత్వా ఉన్తహోమా
న్తే సావిత్ర్యాసహస్రసమిధో జుహుయాద్బహిః పరిహార
ణః స్నలేప ప్రోక్షణోపస్థానాది కుర్యాన్మాసమాసే విసృ
శే ద్యసాన్మదనేన సర్వవ్రతానాం పూర్తిర్భవతి తస్మా
దవశ్యంకుర్యాత్ ॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహ విరచితే
ద్వితీయప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—* స మా వ ర్త న మ్ *—

వేదమధీత్య స్నాస్యన్నుదగయనే పూర్వపక్షే రిక్తా
నధ్యయనాన్విహాయ శుభే నక్షత్రే నదీతీరే గోష్ఠే వా ఽగ్నిం
ప్రతిష్ఠాప్య ధాతాదిపూర్వం శుక్రియవ్రత విసర్గంహుత్వా
వయస్సుపర్ణాఇతి వస్త్రవేష్టనం పరిత్యజ్య శుక్రియవ్రతం వి
సృజే దిమగ్గ్ంస్తోమం త్ర్యాయుషమితి ప్రదానం పఞ్చవారు
ణం మూలహోమంచ హుత్వో ద్వయంతమస ఉదుత్యమి
త్యాదిత్య ముపస్థాయో దుత్తమమిత్యుత్తరీయ మథావయ
మితి యజ్ఞోపవీత మేఖలాజిన దణ్డానప్సువిసృజ్య క్షురమా
దాయ శివోనామాసీతి పాపాశేస కషయిత్వా సాక్షుతో
దకై శ్శిరోజ్యూవ గోదానమిత్యాదిభిః క్రమేణ చతుర్దిశం

వస్త్రేణావపదితి శిఖావర్జ మానఖంవపతి దక్షిణతో
మాతేత్యాది సమాన మిదమహమి త్యుపగూహయే దన్నా
ద్యాయవ్యూహధ్వమి త్యౌదుమ్బరేణ కాష్ఠేన దతోధావ
యే చ్ఛీతోష్ణాభి రాపోహిష్ఠేతి స్నాపయిత్వా ఽఽపో హి
రణ్య పవమానైః ప్రోక్ష్య దివిశ్రయస్వే త్యహతే వాససీ
గంధాఞ్జన కుణ్డల మణిహారాఙ్గుళీయక దర్పణ చ్ఛత్రోపాన
మేఖలో పవీతాజిన వాహన మధుపర్కాణి సమ్భృత్య ప్రో
క్ష్య నమోగ్రహాయేతిగన్ధంగృహీత్వా ప్రాచీనమఞ్జలింగృహీ
త్వాఽప్సరస్స్వితిగాత్రాణ్యనులిప్య తేజోవత్సవ ఇతివస్త్రం
పరిధాయసోమస్యేత్యుత్తరీయంగృహ్ణాతి * యందురుక్తాది
త్యాదిభి స్తత్తన్మన్త్రై రేఖలాదీనిధారయిత్వా బాదరం
మణిం సౌవర్ణకుణ్డలేచ పణేనవస్త్రేణ వాఽఽచ్ఛా
ద్య దర్భేణబద్ధ్వా వామేనాగ్నే రుపరిధారయన్నాయుష్య
మిత్యాదిపఞ్చభి ర్మన్త్రైర్హుత్వా సమ్రాజమిత్యుదపా
త్రే త్రిఃప్రదక్షిణంప్రక్షాళ్య తూర్ణభిష్వా ర్తనై రియమోష
ధీతి దక్షిణో త్తరకర్ణయోః క్రమేణప్రవృత్తా వాబద్ధ్య శుభి
కఇతి కణ్ఠేమణింబద్ధ్వా దంబ్రహ్మపునీమహ ఇత్యూర్మిక్రా
మఙ్గుళ్యామసజ త్యేవమేవబాదరంమణిం మన్త్రవర్జమి
త్యాప స్తమ్బః। యదాఞ్జనం యన్మేమన ఇత్యక్ష్ణో రఞ్జనేనా
త్రైరా దక్షిణంపూర్వ మాఙ్క్ష్వ ఇతివిజ్ఞాయతే। ఇమాన్సుమ

* ఆదిశబ్దేనఉపవీతాజినేచగృహ్యేతే ప్రవృత్తౌ=కుణ్డలే

నసఇతి శిరశ్శిరస్యేవా స్రజమాదాయ దేవస్య త్వేత్యాదర్శం గృహీత్వా ఉపవేశ్య వై ణవంయష్టి మేతనైవమన్త్రేణ గృహీత్వేన్ద్రస్య వజ్రోసి వేగవేజమితి త్రిరున్మష్టిః ఉపానహావిత్యుపానహావారుహ్య ప్రజాపతేశ్శరణమితి ఛత్రమాదాయ భువఃపునాత్విత్యాత్మానమాచ్ఛాదయతి యోమేదణ్డ ఇతి వస్త్రైదణ్డౌపునర్గృహ్ణీయాద్రథోలబ్ధశ్చేత్త్రివృతిష్ఠేత్యభిమృశ్యరథంతరమసీత్యారోహే దశ్వశ్చేదశ్వోసీతిగజమిన్ద్రస్యత్వావజ్రేణేత్యారుహ్యప్రాచీముదీచీం వా దిశంగత్వాఽవ

—* మధుపర్కప్రయోగః *—

తరే త్తతోఽభ్యాగతంవరం కన్యాప్రదస్స్రగ్ స్రవన్త్విత్యవేష్యయశోసీతిగృహే విష్టరం కూర్చం పాద్యమర్ఘ్యమాచమనం మధుపర్కం గాంతృణముష్టించసంభృత్యతత్రోపవేశ్యేమం వరంమధుపర్కేణ పూజయిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య ఇదమాసనమితి విష్టరందత్వారాష్ట్రభృదితికూర్చందదాతి యథాపురస్తా దాపఃపాదావితి పాదౌప్రక్షాళయేత్సోపిదక్షిణంపాదంపూర్వం బ్రాహ్మణాయప్రయచ్ఛేత్సవ్యగ్ం శూద్రాయ ప్రక్షాళయితారం విరాజఇత్యభిమృశ్య తేనైవాత్మానం ప్రత్యభిమృశే దిదమర్ఘ్య మిదమాచమన మిత్యుక్తే మయిదేజఇతి మన్త్రావృత్త్యాఽదదీత దధిమధుఘృతంక్షీరమితిసగ్ంసృజ్య కాగ్ంసేన మధుపర్కందద్యా ద్దేవ

స్య త్వేతి ప్రతిగృహ్యాయన్మధున ఇత్యనామికామధ్యమాఙ్గుష్ఠై స్త్రిః ప్రాశ్నీయాద్యోగే యోగ ఇత్యాచమ్య పునరాచమే దమృతాపిధానమసీతి గామాబద్ధ్య గాందదామీతిసఙ్కల్ప్య గాధేనురితి తస్యై తృణముష్టిం ప్రదాయ తాం గౌరస్యపహతేతి స్పృశన్నస్మిన్మన్త్రేముష్య ఇతి స్థానే స్వదాతృనామశర్మాన్తం షష్ఠీవిభక్త్యానిర్దిశ్య తత్సుభూతమిత్యుత్సృజే దేతదన్తోమధువర్క ఆచార్యాయ ఋత్విజే శ్వశురాయ రాజ్ఞే సంవత్సరాదూర్ధ్వ మేతత్కార్యం గాం వినే త్యథస్నాతకవ్రతాఙ్గ బ్రాహ్మణా ద్యాస్త్వదదాత్వితిభోజయిత్వా ఇన్ద్రాగ్నీ మేవచ ఇత్యేతాన్ ప్రణమ్య పుణ్యాహంవాచయిత్వా స్నాతకవ్రతాఙ్గ హోమంకరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య అగ్నిం పరిషిచ్య ఆజ్యేనవ్యాహృతీర్హుత్వా పునఃపరిషిచ్యాగ్ని మాదిత్యంచోపతిష్ఠేత నిత్యమాపాణిగ్రహణా దేవంకుర్యా

పాణాగ్నిహోత్రవిధిః

దథప్రాణాగ్నిహోత్రం పరమాత్మా యజమానః శ్రద్ధాపత్నీ హృదయమన్తర్వేది లోమానిబర్హిః ప్రాణాదయఃపఞ్చాగ్నయో జిహ్వాదీనిపాత్రాణి విషయాహవీగ్ంషి తస్మై వమేకాధ్వర్యుః ప్రాణాగ్నిహోత్ర ఆత్మయజ్ఞోభవతి ప్రాణాగ్నిహోత్రంకరిష్య ఇతిసఙ్కల్ప్య అమృతోపస్తరణమసీత్యన్నంప్రోక్ష్య మహాస్మీత్యభిమృశ్యో జనస్కరమిత్యపఃపి

త్వా అంగుష్ఠమధ్యమానామికై రన్నంగృత్వా ప్రాణాయ స్వాహేత్యాదిభిః పంచాహుతీర్హుత్వా జలస్క రమిత్యపః పీత్వా శ్నీయా దాచమ్యాపోగృహీత్వా ఽఽదిత్యాభిముఖః ఓంప్రాణానాప్యాయస్వేతి నాభిదేశమభిమృశ్య దక్షిణకరాంగుష్ఠేన తత్పాదాంగుష్ఠే అణోరణీయానితి సంసిఞ్చేదేవం సాయంప్రాతః కుర్యాద్యజ్ఞోభవతి తేనానృణోభవతి (శ్రు) జాయమానో వై బ్రాహ్మణ స్త్రిభిరృణవా జాయతే బ్రహ్మచర్యేణర్షిభ్యో యజ్ఞేన దేవేభ్యః ప్రజయా పితృభ్య ఏష వా అనృణో యః పుత్రీ యజ్వా బ్రహ్మచారివాసీతి,, విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రతర్పణే నృసింహవిరచితే ద్వితీయప్రశ్నే షష్ఠప్రకరణం॥

తృతీయప్రశ్నప్రారంభః

అష్టవిధవివాహాః

అథాతః పాణిగ్రహణ మష్టధావివాహాభవన్తి బ్రాహ్మో దైవః ప్రాజాపత్య ఆర్ష ఆసురో గాన్ధర్వో రాక్షసః పైశాచ ఇతి బన్ధుశీలలక్షణసంపన్నం వరమాహూయ యత్కన్యాం సదృశాం దదాతి స బ్రాహ్మ ఇత్యుచ్యతే య

దార్త్విజ్యాయ యజ్ఞస్య ఋత్విజే దక్షిణార్థం కన్యాం దదాతి స దైవః ధర్మార్థకామేషు త్వయైషా నాతిచరితవ్యేత్యుక్త్వా కన్యాం దద్యాత్స ప్రాజాపత్యో యత్రైకం గోమిథునం ద్వే వా వరాదాదాయ కన్యాం ప్రతిపాదయతి తమార్షం ప్రతిచక్షతే యత్కన్యామైభూషణం జ్ఞాతిభ్యశ్చ ధనం దత్వా కన్యాం ప్రతిగృహ్ణాతి తమాసురమామనన్తి యదన్యోన్యం కామేనోపయచ్ఛతి స గాన్ధర్వో భవతి యో బన్ధూన్ జిత్వా ప్రసహ్య కన్యాం హరతే స రాక్షసః సుప్తాం ప్రమత్తాం వా రహసి యదుపగచ్ఛతి స పైశాచో భవతీత్యేతేషామాద్యాశ్చత్వారో బ్రాహ్మణస్య తోయపూర్వకాః ప్రదిష్టా ఆసురగాన్ధర్వావపి వైశ్యైకే క్షత్రియస్య రాక్షసమపి యస్మాత్త్రీణి పూర్వాన్ పరానార్షజ షట్ ప్రాజాపత్యాజ్జాత స్సప్త సప్త పూర్వాన్ పుత్రో దశ దశ బ్రాహ్మీసుతః పావనో౽తి విజ్ఞాయతే॥

ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే ప్రథమప్రకరణమ్॥

—* వివాహ్యకన్యానిర్ణయః *—

బ్రాహ్మాదివివాహేషు కూటస్థమారభ్య పితృతస్సప్తపురుషాతీతాం మాతృతశ్చ పఞ్చపురుషాతీతాం పఞ్చపితృత స్త్రీన్మాతృతో వా ఽతీతాం వరయే దాగ్రసభృగువజ మసమానార్షగోత్రజాం చ యవీయసీం వరయేత్।

—* కన్యాదోషాః *—

పిఙ్గళాక్షీం హీనగాత్రలోమ్నీం కుబ్జాంభీషణాం సఙ్గతభ్రువం రక్తకేశీం కర్కశాం ముణ్డాం శోకస్వరాం అన్యదత్తాం వర్షాధికాం నక్షత్రనామ్నీం నదీనామ్నీం వృక్షనామ్నీంచ వర్జయేత్॥

—* కన్యాపరీక్షా *—

యద్యస్యామృద్ధిపరీక్షా క్రియేత పఞ్చమృత్పిణ్డాన్కృత్వా తేషు నానాబీజానిసంసృష్టాని సామికాదివేద్యాఃపాంసూం త్పస్యాదిక్షేత్రాదాహృతలోష్టం శకృ చ్ఛ్మశానలోష్టంచనిక్షిపతి(క్షు) ఛన్నానిరుతమగ్రే ప్రథమం రుతేసర్వం ప్రతిష్ఠితం యదియంకుమా ర్యజహితా తదియమిహ ప్రతిపద్యతాం యత్సత్యంతద్దృశ్యతాం॥ ఇత్యభిమన్త్ర్య కాంస్యపాత్రేనిధాయ కన్యాసమీపేనిక్షిప్య బ్రూయా దేతేషామేకముపస్పృశేతి పూర్వేషాముపస్పర్శనే క్రమా త్ప్రజా యజ్ఞస్య పశుసమృద్ధిరుక్తా ఽన్యత్రమృతింవిద్యా దేవంపరీక్ష్యోపయచ్ఛేత యస్యాం మనశ్చక్షుషో ర్నిబన్ధస్తస్యామృద్ధిర్నేతరదాఽఽద్రియేతేత్యేకే పితౄ న్పఞ్చవరంపరీక్ష్యోన్మత్తపతిత షణ్ఢ స్వగోత్రజ చక్షుశ్శ్రోత్రవిహీనా న్వర్జయిత్వా బన్ధుశీలలక్షణసమ్పన్నాయ శ్రుతవృత్తవతే క

న్యాందద్యాత్తతశ్శుభేముహూర్తే యుగ్మాంత్సమవేతా
న్మంత్రవతోవరాన్ వరఃప్రహిణుయాత్తే కన్యాదాతారం
గత్వాగోత్రమీం ఋక్షశీం కన్యాం కాశ్యపాయ యజ్ఞదత్తశ
ర్మణే ధర్మప్రజాసంపత్త్యర్థం వృణీమహే ఇతిబ్రూయుః
సోఽప్యేవందాస్యామీతివదేత్ కృతార్థావయమితి వర
మావేదయేయు ర్యదికన్యాంనదయిత్వా వరోదేశాంతరంగ
చ్ఛేత్ త్రిమాసమేతవా అన్యస్మైదద్యా ద్యదిదత్తశుల్కోగచ్ఛే
ద్దేవరాయదదా త్యన్యస్మైదదాతీత్యేకే తతో మాఘఫా
ల్గున వైశాఖజ్యేష్ఠేషు వివాహంనిశ్చిత్య తస్మిన్దినే కన్యా
గృహే కులస్యశుద్ధ్యర్థం బన్ధుభిస్సహభుఞ్జీత యదికన్యాస్వ
యంవా జ్యేష్ఠస్యజ్యేష్ఠే మాసి వర్జయేత్ ॥

—* వి వా హ క్ర మః *—

తతోవరః స్వవర్గైర్వా స్త్రీభిరుపదిష్టై ర్మఙ్గళైః
పిత్రాదిభిశ్చయుక్తో హస్త్యాదికంపూర్వవదారుహ్య స్వస్తి
సూక్తంశకునసూక్తంచజపన్ కన్యాగృహంయాయా దభ్యా
గతంవరం కన్యాపిదఇత్యాది గోవిసర్జనాన్తం సమావర్త
నోక్తవత్సమానం తతగ్గపాణిజ్ఞో వరో గార్హస్థ్యధర్మా
ధికారసిద్ధ్యర్థం పాణిగ్రహణంకరిష్యఇతిసఙ్కల్ప్య సుము
హూర్తే వధూసుగన్ధస్నేతి ప్రత్యఙ్ముఖం సాలఙ్కృతాంకన్యాం
[illegible] దర్భైస్తృష్ణమితి సాతమీక్షేత తతోఽగ్నిముఖా

ర్థం గురుంప్రార్థయే దాఘారాన్తమగ్నిముఖం పాత్రా
సాదనకాలే కూర్చాశ్మలాజ స్తోమాత్తు తాన్యపి సాదయే
త్తతోఽగ్నేరుత్తరాపరే కన్యాప్రద శ్శాలిధాన్యోపరిస్థితాం
కన్యా ముభయగోత్రనామోచ్చారణపూర్వకం స్వదక్షిణేన
హస్తేన తుభ్యం ప్రజాసహత్వకర్మభ్యః ప్రతిపాదయామీ
తి పాణిగ్రాహస్య బ్రాహ్మవివాహే బ్రహ్మత్వోద్యర్థం దై
వాదిషు యథాలిఙ్గం తృప్త్యై దదామీతిదద్యా ద్వరః ప్రజాప
తిస్త్రియామితి ప్రతిగృహ్య స్వదక్షిణే నివేశ్య పూర్వధృతమే
ఖలాదీనివిసృజ్య తయోస్సహస్నానం కుర్యా ద్వస్త్రగన్ధాభర
ణాదికం గృహీత్వా బన్ధుభిస్సహ కన్యా గృహంగత్వా తేజ
ఆయు రితి వస్త్రగన్ధాదామాదినా కన్యామలంకృత్య ప్రజాపతి
స్స్వప లతిమంగళసూత్రా ద్యాభరణాని దత్వా ప్రతిగృహ్ణీ
యాదిత్యకేనదంతి తత్పుణ్యాహం వాచయిత్వా సుమఙ్గలీ
రియమితి పాణింగృహీత్వా ఽగ్నిశాలామభ్యానీయాగ్నేః
పశ్చిమేకటమాస్తీర్య దక్షిణవధూముత్తరేవరశ్చోపవిశతః
తతోరాష్ట్రభృదితి తస్యైకూర్చందద్యాత్తాప్రతస్మిన్నుదగ
గ్రఉపవిశత్యగ్నింపరిషిచ్యా న్వారబ్ధపత్న్యా ఽగ్నిరైత్వి
మామగ్నిర్మా లైగృహే ద్యాస్త్రైపృష్ఠ ముపజస్త్రాం దేవ
కృతమితి షడ్భిః పఞ్చవారుణైశ్చ జుహుయా దపరేణాగ్నిం
దర్భేష్వాసాదితమశ్మానం వధ్వాదక్షిణ పాదాఙ్గుష్ఠే నా
తిష్ఠేమమితిస్పర్శయిత్వా ప్రత్యఙ్ముఖ ఇత్యస్యా దక్షిణము

త్సానంపాణిం దక్షిణేనావాఙ్ముఖ్ నగృహ్ణీయా ద్యదికామ
యేత స్త్రీరేవజనయేయ మిత్యఙ్గుళీరేవ యదిపుగ్ంసోఽఙ్గు
ష్ఠం య ద్యుభయ ముభయం గృహీయాత్సరస్వతీతివిసృ ష్ట
ఘోరచక్షు రిత్యాసీతా స్యాఅఞ్జలావుప స్తీర్య ద్విలాఽ జాఽఘ
ఘారసే దభిపూరణగ్ంసోఽర్క్య మిమాంలాజానితి పరో ఽ
భిఘార్య యంనాకేత్యవిచ్ఛిన్నేఽ వధ్యఞ్జలినా పుంో డాశవ
జ్జుహో త్య గ్నేణేత్ర్యకే ఉదాయుషేత్యుత్తరి స్రుత్యుఙ్ముఖ్
ఇతిపథూమఖంసమీక్ష్య సరస్వతీతిపూర్వవత్పాణిం గృహీ
త్వా ఽఘోరచక్షురితివిసృజ్య మాగ్ంలాఽనితిలాజానా
పూర్య యంనాగీతివహతో్వ దాయుషేత్యగ్నిం ప్రదక్షిణా
కుర్యాదిత్యేకే విశ్వాఉతత్వ గ్రీలా ప్రదక్షిణావగ్నిం కృత్వా
ఉలిగాపే వహీత్యాసీత ఏవమాప స్త్రరణా సేతద స్త్రంత్రి స్త
తోమూలహోమంహుత్వా ఉగ్నివా ప్రయశ్చ స్త ఇత్యాదిభిః
పఞ్చభి ర్వ్యాహృతీభిశ్చ ప్రాసావీరత్య నైగపరిషిచ్య ప్రనే
శ హోమార్థఽంసఙ్కల్ప్య పుఽగపరిషిచ్య స్విష్టకృ న్నిర్ద్గా
హుతి విచ్ఛి న్నద్ధఽ స స్త్రసమ ద్వ్యాహృతీఽజఽహో స్యప రే
ణాగ్ని ముదగగ్రంత్స స్త్రడభాఽ నా స్త్రీర్యైక మిష ఇత్యాదిభి
స్స స్త్రపదాని ప్రాగ స్త్రం దక్షిణేన పదావధ్యాసహోతిక ప్రమ్య
సఖాఇతిప్రాగాదినివృ త్త్యా మమహృదయమితి వధ్వాహృద
యమభిమృశ త్యథాధ్వర్యు రాపోహిరణ్యావవమానై రభ్యో
క్ష్య పుణ్యాహంవాచయ త్యరున్ధతీత్యాదిభిర్వధ్వా మన్వాది

భర్త్రారస్య శిరస్యక్షతారోపణం కుర్యు రేతదన్తం పాణిగ్రహ
ణం ధ్రువదర్శనాన్తమిత్యేకే తతః ప్రభృతి గార్హస్థ్యా
నుపాసనం కుర్యాత్॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే ద్వితీయప్రకరణం॥

వధూగృహాత్స్వగృహాగమనం

అథవరో వధూమగ్నింసమాదాయ గృహంప్రవిశే
ద్దూరస్థశ్చే చ్చతస్రోరాత్రీస్తిష్ఠే దనన్తరం సంప్రవాహయ
న్త్వితి వధూంయానమారోప్య సమంవధ్వోత్యగ్నిముద్ధృ
త్య గృహంగచ్ఛేత్ యదిమార్గే నదీంవ్యతిక్రమేత్ అయం
నోమహ్యాఃపారగ్ం స్వస్తినేషద్వనస్పతిః సీరానస్సుతరాభవ
దీర్ఘాయుత్వాయవర్చసే" ఇతినావమభిమన్త్రయే న్నచత
రన్తీనావికా న్యధూగపశ్యేత్ " యా ఓషధయో యాన
ద్యో యాని ధన్వాని యేవనాతే త్వావధుప్రజావతీం పరిత్వో
ముఞ్చన్త్వంహసః" ఇతితీర్థానివే చైత్యవృక్షాణాం
వ్యతిక్రమే " యేగన్ధర్వాఅప్సరసశ్చ దేవీరేషువృక్షేషు వా

నస్పృత్యేషాస్వాసతే శివా స్తైఅస్స్యైవ ధ్వాభవ స్తుమాహిగ్ంసిషు ర్వ్యహాతుమ్మూహ్యమానా,, మితిజపతి '' జీవాగ్ంరుద న్తి వి మయ న్తె అధ్వరె దీర్ఘామనుప్రసితిం దీధియుర్నరః। న్వా మంపితృభ్యో య ఇదగ్ంస మేరిరే మయుఃపతిభ్యో జనయః పరిష్వజే ,, ఇతివధూరోదనేజపతి గృహాసమీపంగత్వా వధూంసంప్రేష్యతి '' దక్షిణంపాదమగ్రే హరదేహళీం మాధిష్ఠా,, ఇత్యుత్తరపూర్వదేశే ఽంగారస్యోల్లేఖనాది కృత్వా ఽగ్నింప్రతిష్ఠాపయ త్యగ్నేరపరస్యాం లోహితం చర్మానడుహం కృష్ణాజినంవా ప్రాగ్గ్రీవ ముపరిలోమా స్తీర్య తత్ర ప్రాజ్ముఖంవధూముపవేశ్య న త్రమిహగావఃప్రజాయ ధ్వమితి న్వయంనిషీదే దుత్తరతో వాచంయచ్ఛ త్యానక్ష త్రోదయా దుదితేషు నక్షత్రేషు ప్రాచీముదీచీంవా దిశము పనిష్క్రమ్య కేపీష్టకుర్వీరిత్యుపసాయ మాహాస్మహీతచ ద్రిం స త్తర్షయ ఇతిస త్ర్షీన్ కృత్తికామరున్ధతీంచ ధృవ క్షితిరితిధృవం చోపస్థాయా నోక్యేఽస్యంసంభాష్య వాచంవి సృజ్య త్రిరాత్రమధశ్శయ్యా బ్రహ్మచర్యం క్షారలవణ వర్జనంచకురుతామ్॥

—* ఆగ్నేయస్థాలీపాకః *—

అథాగ్నేయస్థాలీపాక స్సర్వకల్పం

కృత్వా ప్రజాస్థాలీమితిచరుస్థాలీమభిమన్త్ర్య అగ్నయేజు
ష్టంనిర్వపామీతి తస్యాంతణ్డులాన్నిర్వాప్య ప్రక్షాళ్య వాచ
స్పతయఇతి వధ్వాచరుగ్గ్ంశ్రపయిత్వా ఽభిఘార్యోత్తరత
ద్వాస్య పరిస్తీర్యపరిషిచ్యాగ్నిముపసమాధా యాస్యేనజు
హోమాన్ పరిస్తీర్య చరుంద్వైరవదాయాభిఘార్య సాన్యవా
హామితిహుత్వా పునఃపరిస్తీర్య ద్విరవదాయాభిఘార్య స్వి
ష్టకృదగ్న ఇతిహుత్వా చరుశేషేణ బ్రాహ్మణంభోజయిత్వా త
స్మాఋషభందదాతిప్వమత ఊర్ధ్వందక్షిణాసజనాం ఃర్వణి
ర్వణిస్థాలీపాకేనయజేత నిత్యాగ్నేయస్థాలీపాక ఇతి వ్యాఖ్యా
తః*పూర్ణపాత్రేస్త్రు దక్షిణేత్యే పత్యహం ...
త ర్వైశ్వైర్వ్రీహిభిర్వా అగ్నయేస్వాహా ప్రజాపతయే
స్వాహేతి సూర్యాయస్వాహాప్రజాపతయే స్వాహేతి
హస్తేనజుహుయాత్ " అగ్నయేచప్రజాపతయేచ సా
యంజుహోతి సూర్యాయప్రజాపతయేచ ప్రాతర్జు
హోతీతి విజ్ఞాయతే॥ తూష్ణీముత్తరాం జుహోతీత్యేకేత
మేవానువదన్తి యత్తూష్ణీంతత్ప్రాజాపత్యమి త్యేకే జు
హుయాత్తేజస్కామస్య పయసాపశుకామస్య దధ్నేన్ద్రి
యకామస్య యవాగ్వాగ్రామకామస్యేతిచవిజ్ఞాయతే॥ లౌ
కికాగ్నిసంసర్గేనుగతే శునకశూద్రరజస్వలాసంసర్గేచ

---

*అష్టముష్టిర్భవేత్కించిత్కించిచ్చత్వారిపుష్కలం
పుష్కలానిచచత్వారి పూర్ణపాత్రమిహోచ్యతే॥*

పునరాదధీత పత్నీకృచ్ఛ్రంచరతి యదిస్థాలీపాకాత్ప్రాగను
గచ్ఛేత్ తదాపునర్వివాహం కుర్యాదిత్యాది ప్రాతర్జుహుయా
త్తదాసాయంకాలే ఽగ్నయే స్వాహా పథికృతే స్వాహే
తిహుత్వా ప్రాతర్హోమం కృత్వా సాయంహోమం కు
ర్యాత్ ద్వాదశాహం న జుహుయాత్ తదా తత్కాలే ఽగ్నయే
స్వాహా వైశ్వానరాయ స్వాహేతి హుత్వా సర్వం ప్రాయశ్చి
త్తం కుర్యాత్ ॥

— * వైశ్వదేవప్రశ్నః * —

అథ వైశ్వదేవః పాకసేచనసేవా దగ ప్రక్షాళ్య త్వా
ఽగ్నేర్ఘూర్ధ్వ యథా హోత స్యం ప్రదక్షిణం పర్యుక్ష్య పరిషి
చ్య అగ్నయే స్వాహా సోమాయ స్వాహేతి అగ్నేరుత్తరద
క్షిణభాగ మాజ్యం హుత్వా మధ్యే వ్యాహృతీ ర్విశ్వేభ్యో దేవే
భ్యో ధన్వన్తరయే కుహ్వై అనుమత్యై ప్రజాపతయే ద్యా
వాపృథివీభ్యాంచ స్వాహేతి హుత్వా వ్యాహృతీర్జు
హుయాత్ ఇమా మే అగ్న ఇతి చరుగంసేధ్వం జుహుయా నేత
మేవ దేవయజ్ఞమితి వదన్తి యదగ్నౌ జుహోత్యపి సమిధం త
ద్దేవయజ్ఞ స్సన్తిష్ఠతే ఇత్యుక్తం అగ్నిహోత్రాయ వైశ్వదేవ
యజ్ఞాయ బ్రహ్మయజ్ఞాయ దేవయజ్ఞాయ భూతయజ్ఞాయ
మనుష్యయజ్ఞాయ స్వాహేతి హుత్వా పితృయజ్ఞాయ స్వ
ధా నమః పఞ్చమహాయజ్ఞాయ స్వాహేతి చ హుత్వా వ్యా
హృతీస్స్విష్టకృతం వ్యాహృతీశ్చ హుత్వా తతో యథాదిశం

గృహేబలింహరే ద్బ్రహ్మణేనమ ఇతిమధ్యేనిక్షిప్య బ్రహ్మ
పురుషా దీన్ద్రపురుషా న్తం ప్రాగన్తం దక్షిణేయమయ మ
పురుషయో రుదగన్తం పశ్చిమే వరుణ వరుణపురుషయోర్గ
ప్రాగన్త ముత్తరే సోమ సోమపురుషయో రుదగన్తం బ
లింక్షిప్త్వాఽఽగ్నేయాదిషు తత్తన్నామ్నా చతురోబలీన్
దత్వా దక్షిణేపిత్రాదిభ్య శ్చతుర్భ్యో దక్షిణాన్తంబలిం
దద్యా త్పశ్చిమే పితృపత్న్యాదిభ్య స్తథైవనిక్షిప్యాకా
శే యావన్తోన్నార్థినఇతి విశ్వేభ్యోదేవేభ్యో దివాచరేభ్య
ఇతిదివారాత్రౌనక్తంచరేభ్యఇతిశయ్యాశిరస్థానే శ్రియాఇతి
పాదప్రదేశే భద్రకాళ్యాఇతి మరుద్భ్యోనమఇతి ద్వారపట్టి
కయో ర్యదిప్రత్యఙ్ముఖద్వారస్స్యాతా ముత్తరాన్తం యదిదక్షి
ణోత్తరా ప్రాగన్త మగ్నయేనమఇ త్యశ్మస్త్రే పార్శ్వ
యో రద్భ్యఇత్యుదధాన్యాం దృషదేనమఇతి దృషదుప
త్పాత్రయో ర్వనస్పతిభ్యో నమ ఇత్యులూఖలముసలయో
రోషధీభ్యఇతి శూర్పే బలిందత్వా శునాంచేతి గృహప్ర
ష్ఠభాగే బలిశేషంనిరూప్యాచమ్య తతోఽన్తర్గపరిషేకం
కృత్వా భస్మలేపన ప్రోక్షణా గ్న్యాదిత్యోపస్థానంకుర్యా
న్నిత్యంసాయంప్రాత రేవంబలింహరే త్తత్కాలప్రా
ప్త మతిథింతర్పయే దేషఏవమనుష్యయజ్ఞో యస్మాన్మనుష్యే
భ్యోఽన్నందదాతితస్మాన్మనుష్యయజ్ఞస్సన్తతఇతి విజ్ఞాయతే
ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే తృతీయప్రకరణమ్॥

ఏవం త్రిరాత్ర మౌపాసనం వైశ్వదేవం కృత్వా బన్ధుభిః
సహ భుక్త్వా పూర్వాస్తృతే చర్మణి రాత్రౌ భార్యయా తాం
తయోర్మధ్యే ఔదుమ్బర ఆశ్వత్థో ప్లాక్షో వా దణ్డో వాస
సా సూత్రేణ వా వేష్టిత స్తిష్ఠతి స ఉభయోః క్రీడావారకో
భవతి॥ —* నిషేకః *—

అథ చతుర్థ్యామపరరాత్రౌ వృత్తాయ పత్నీమలం
కృత్వా ఘారాన్తే అగ్నే ప్రాయశ్చిత్త ఇత్యాద్యాదిత్యాస్త
మగ్న్యన్త మాదిత్యాన్తం వ్యాహృతీశ్చ హుత్వా ఘూభ
గమితి చతుర్భి ర్వధూశిర స్యాజ్యమానీయా స్త్రహోమం
హుత్వా అగ్నిం ప్రదక్షిణం కృత్వా ప్రణమ్య ప్రాచ్యాముదీ
చ్యాం వా వధూముపవేశ్య భిష్ట్వేతి యోనిమభిమృశ్య స
న్నామ్న ఇతి సమీపం గత్వా మామనువ్రతేత్యాలిఙ్గ్య మధు
హేమ్న ద్విధమితి మైథునం కుర్వీత సుప్రజాస్త్వాయేత్యుపగమ
నం సన్నామ్న ఇత్యాలింగనమిమ॰మనువ్రతేతి వధూముఖే
క్షణమిత్యేకే॥ —* ఋతుసఙ్గమనమ్ *—

అథ యదా రజస్వపశ్యతి తదా త్రిరాత్రం నైతాము
పగచ్ఛేన్నైతయా సహాసీత నశయీత త్రిరాత్రం స్నానా
భ్యఞ్జన శిరస్స్నాయ నాఞ్జన దన్తధావన నఖనికృన్తన త
న్తుకరణ రజ్జుక్రియాదీని వర్జయేత్పర్ణేన స ఖర్వేణ వా నా
న్నమద్యా దఖర్వేణాన్న మఞ్జలినా వా ఉద్యాద్యాం మలవ
ద్వాససమితి బ్రాహ్మణం చతుర్థేఽహని దన్తధావ

ఉత్తరాంతం ప్రాగగ్రం దర్భైర్నాస్తీర్య తేషు కేశవాదీదా
మోదరాన్తా నుదగన్తమావాహ్య పోహిరణ్యపవమానై
స్స్నపయిత్వా। రణవాదిభిర్నామాన్తై స్తత్నామభిరభ్య
ర్చ్య తో దేవా ఇదంవిష్ణు స్త్రీణిపదా విష్ణోర్కాణి కర్మాణి తద్వి
ష్ణోఃపరమం తద్విప్రాసో విష్ణోర్నుకం తదస్యప్రియం ప్రతి
ద్విష్ణుర్గ్ల వరోమాత్రయా విచక్రమే త్రిర్దేవప్పృథివీమితి
ద్వాదశాజ్యాహుతీర్హుత్వా ఘృతమిశ్రితంపాయసం కే
శవాదిభ్యోనివేద్య ద్వాదశనామభి రతో దేవాద్యైశ్చ పా
యసంహుత్వా ఋగ్యజుస్సామాథర్వభిర్మంత్రై ర్వైష్ణ
వైర్విష్ణు సూక్తేన సంప్రార్థ్య నమోన్తై ర్నామ
భిఃప్రణమ్య పుణ్యాహ మన్త్రహోమంహుత్వా శేషంపాయ
సం పత్నీంప్రాశయే ద్గర్భాధానాది విష్ణుబల్యన్త మాపా
సనాగ్నౌ కర్తవ్యం లౌకికాగ్నావిత్యేకే॥

ఇతి శ్రీవైఖానస సూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే
తృతీయప్రశ్నే చతుర్థప్రకరణమ్॥

—* జాతకర్మ *—

అథ జాతకర్మవ్యాఖ్యాస్యామః సూతికాగృహం
యథాశాస్త్రంకృత్వా గోవాసితం తిలసిద్ధార్థైర్ధూపయిత్వా ప్రసవకాలే గర్భిణీంప్రవేశయే చ్చతుస్రస్త్రిసో
వాస్త్రియ స్తత్రస్థిత్వా హృదయేశ్లథే కఞ్చుకంముక్త్వా స
శూలేనాభ్యర్థగ్ప్రదేశే ప్రసూయత ఇతివిద్యాద్యది నిరుద్ధగ

ఖాదిస్యా త్సువచనలాంయోనౌనిష్పీడ్య తత్రైవనిదధ్యా
త్సర్వకణ్వకేనవాధూపయే త్సుఖసూతింలభతే గుఞ్జామూ
లమాహృత్య రక్షణార్థం హస్తపాదయోర్బధ్నీయాద్య
దాజాయమానస్య శిశోర్మూర్ధా సాగ్రే దృశ్యతే తదాశుభాశు
భంసమీక్షే న్మాతుశ్శిరోదేశే దక్షిణత ఉదకుమ్భంనిక్షిపేత్పా
దయోర్వాద్యవిశేష మపాశ్వష్పీపామపధీమిత్యేకే యద్యైవ
సోమగ్గపవత ఇత్యుదరమభిమృశే జ్జపేదిత్యేకే జాతేకుమా
రే అశ్మపరశు హిరణ్యా తిలాంక్షత ఫలీకరణ సిద్ధార్థా మ
ధ్వాజ్య పయాంసి సమ్భృత్య ద్వారస్యవామభాగే ఽశ్మా
నంప్రతిష్ఠాప్య తస్మిన్ పరశుం తస్మిన్ హిరణ్యం నిక్షిప్యా
శ్మాభవేతి హిరణ్యమధర మశ్మానమూర్ధ్వంచకరోతి త
స్మిన్ అంగాదంగాదితి యయాకయావాస్త్రియా కుమారం
ధారయే న్మాత్రావాఽఽస్థైన మద్భిరభ్యుక్ష్య తిలదేవపద్య
స్వేతి సాక్షతాం స్త్రిలా ఇచ్ఛరసినిక్షిప్య నిత్యమన్యే న'పా
సనంకారయే దరణ్యాంవాఽఽరోపయే దథాన్యారణమా
దాయ మథిత్వా ద్వారస్యదక్షిణతః ప్రోక్షణోల్లేఖనాన్తే
ఽగ్నింప్రతిష్ఠాప్య దర్భైఃపరిస్తీర్య పరిషిచ్య శక్కరథో యు
శ్నఞ్జ ఆలిఖ న్నర్యక్ణ ఆన్ద్రీముఖగ్గ కేశినీ రేతాధుపత
పూర్వపేషాం మిశ్రవాససో నక్తంచారిణో నిశీథచారిణీ తా
సాంత్వ మయం తేయోని ర్మమనామేతి వ్యాహృత్యస్తం
జుహుయా దపివా ఽశ్మాంతకే కపాలం నిక్షిప్యైతస్మిన్ప్రు

షభశకృత్పిణ్డంనిధాయో త్తప్తమాహృత్య ధూపందత్వా
పూర్వవత్ప్రతిష్ఠాప్య జుహుయా చ్ఛ్రోత్రియాగారాద్వా
ఆహరే ద్యేనాగ్నినాజాతకర్మభవతి తేనాస్యసర్వసం
స్కారాభవన్తి హస్తంప్రక్షాళ్యభూమింస్పృష్ట్వా యస్తేస్త
శీమఇతి వచా పధ్యా హిరణ్యా స్యశ్మనినిధాయ మధుస
ర్పిర్భ్యాం ఘృతంకరోతి తన్మేధాఘృతమితివదన్తి పయ
స్స హుతమేతదేవ బ్రాహ్మీహ్ర ఘృతమిత్యా మన్త్రిదర్భేణ
హిరణ్యంబద్ధ్వా కుమారస్యవక్త్రిమన్త్రధారయ ఘాంబు
చఇతి ఘృతద్వయం సకృత్త్వాశయతి ప్రతిమన్త్రిమిత్యేకే
ఏవమహరహ స్స్వయంపాత్రితహుర్త్వా ఘృతంప్రాశ
యిత్వా మిత్రేతాభి శ్శ్రీశోస్తాభి రద్భిస్స్నపయిత్వా త్రైత్రి
యత్వేతి మూలపస్మీపంనీత్వా మూర్ధాన్యఘ్రాయ యా
దేవీకేతి మాంశుకం అధాయ తాసాంత్వేతి దక్షిణాదిస్త
నౌ ప్రత్యేకం ప్రక్షాళ్య గాంకుమారఇతి తథైవపాయయే
దాపోహవిష్ఠేతి శిరోదక్షిణదేశస్థితే ఉదకుంభే సాయంప్రా
తర్గ్ పూర్వజలంవిసృజ్య నవంజలంనయేత్ తృతీయే పఞ్చమే
సప్తమే నవమేవా ఉష్ణాశమునాదికం యథాహర్ణంశో
ధయతి॥ —* వా స్తు స వ న మ్ *—

అథవాస్తుహోమం వ్యాఖ్యాస్యామో నవగృహప్ర
వేశే నూతనే పేతకయోరన్తేవా కర్తా కేశశ్మశ్రూణి వాప
యిత్వా మృణ్మయాని పురాణాని త్యక్త్వా అన్యానిసఙ్గృ

హ్యావస్త్రాదీన్యన్యోక్తం శోధయిత్వా ఉపాసనాగ్నౌ వా
ఘూరాత్రే వాస్తోష్పత ఇత్యాదిద్వాభ్యాం భూమియజ్ఞనే
ష్ట్వా భూమియజ్ఞాయ స్వాహేత్యాదిద్వాభ్యాం భూమియజ్ఞదైవ
త్యాః మేదినీత్యాది పఞ్చభూమిదైవత్యాశ్చ వ్యాహృతీర్జుహు
యాద్దర్భముష్టిమగ్నౌ ప్రజ్వాల్య హామగ్నే అగ్నింగృ
హ్ణామీతి తమాదాయ పూర్వద్వారాదారభ్య ఉద్యనూలా
ద బహిశ్చ సూత కెదక్షిణం పేత్రకేవామం పరీత్య
గృహమధ్యే పర్యగ్నింకృత్వా ఉపరద్వారేణ ప్రక్రమ్య ద
ర్భముష్టింవిసృజేత్తేనైవపథా పాత్రేణ పుణ్యాహజలం
ప్రోక్ష్య ప్రావయన్నణోరణీయానితి శిష్టైస్సహప్రోక్షయే
దేవంవాయుగా ద్వారాద్వా పూర్వద్వారం దక్షిణాదుత్తర
మూత్తరాద్దక్షిణంచ పర్యగ్నిప్రోక్షణే భవేతాం పునరేతేష
తాది చత్వారో గణదైవత్యా విశ్వేదేవస్యేత్యాదిద్వానై
శ్వదేవా నతో దేవాది షడ్వైష్ణవా ద్వావిత్యేకె ఇ్రదమస్య
మిత్యాదిద్వా రౌద్రా బ్రిహజ్జ్ఞాన మిత్యాదిద్వా
బార్హస్పత్యౌ మిత్రవాసస ఇత్యాదిద్వా కౌబేరా యమ
వమేతా నీత్యాది త్రయో-గ్ని సోమీయా బృహస్పతి
ర్దేవానామిత్యాది చత్వారో బార్హస్పత్యా స్త్రాతారమి
న్ద్రమిత్యాది త్రయోదశైన్ద్రా యమోదాధారేత్యాదిద్వా
యామ్యా మిత్రస్యచర్షణీత్యాదిత్రయో మైత్రా భూమియ
జ్ఞాద్యంతేషు ప్రత్యేకం చతస్రో వ్యాహృతయ ఇత్యేవందుర్వ

త్తరశతం వాస్తుహోమస్యాహుతయో భవన్త్య థాన్త హోమః॥ ఇతిశ్రీవైఖానససూత్రదర్పణే నృసింహవిరచితే తృతీయప్రశ్నే పఞ్చమప్రకరణమ్॥

—* ఉత్థానమ్ *—

అథ దశమేద్వాదశేవాఽహ్ని భవత్యుత్థానం జాతకాగ్ని మరణ్యాం సమిధివా సమారోప్య కిర్త్వా కృతసర్వాంగవపన స్స్నాత్వా ఽగ్నింమథిత్వా శ్రోత్రియాగారాద్వాఽఽహృత్య పరిషేచనాన్తే ధాతాదీన్ పఞ్చవారుణం మూలహోమం హుత్వా బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్॥

—* నామకరణమ్ *—

అథ పఞ్చాశత్సుదినే ష్వేకస్మిన్ దినే పుణ్యనక్షత్రే న్వదక్షిణత ఆసీనస్య కుమారస్య నామధేయం జాతకాగ్నావాఘారం హుత్వాఽగ్నింపరిస్తీర్య కుమారస్య శిరస్యక్షతానారోప్య పఞ్చవారుణం ప్రాజాపత్యం స్విష్టకారంచ హుత్వా త్రివృత్ప్రాశయిత్వా దీర్ఘాన్తం మఙ్గళాన్తంవా ఽఽదిమధ్యమఘోషవర్ణసహితం ద్వ్యక్షరం సంయుక్తాక్షరపదస్వరం ద్వ్యక్షరం చతురక్షరంవా సమసిద్ధిం కేదపివా స్వేత్యుపనగర్సాన్య త్తదేవప్రతిష్ఠితంభవతి మమ నామేతి కుమారస్య గోత్రనామనిర్దిశ స్యథో క్తనామనిర్దిశతి నక్షత్రనామచ తత్రచహాస్యంభవత్య గ్న్యాధానాత్పరం స్వకర్మార్త్తం నామభవతి పుష్పగన్ధాక్షత దూర్వోద

కాణ్డమమాదాయ శాఙ్కురిరిత్యాదిభిః కుమారస్య పాదాదిశిరోన్తేషు నిర్వపతి నన్దేత్యాదిభిః కుమార్యాః పుణ్యాహ మన్తఃపరిషేకం కుర్యాత్ ॥

—* వర్షవర్ధనమ్ *—

అథ వర్షవర్ధనమాఘారం హుత్వా కుమారస్య యస్మిన్నక్షత్రే జన్మ భవతి తదాద్యష్టావింశత్యధిదేవతా నక్షత్రాణి జుహుయా దార్షభం వైరమణ మగ్నిషోమీయం వైష్ణవం ధాతాదిమూలహోమం యద్దేవాది కూశ్మాణ్డహోమంచ హుత్వా ఽన్తఃపరిషేకం కుర్యా దేవం ప్రతిసంవత్సరం ప్రతిసంస్కార ముపనయనాజ్జుహోతి తతో వ్రతబన్ధవిసర్గే స్నానసమావర్తనాజ్జుహోతి సమావృత్తస్య యదహ్నా వివాహ స్తదాదిసర్వసంస్థేషు జుహో త్యేవం వర్తమానస్య యదాఽష్టమాసాధికాశీతి ర్వర్షాణి భవన్తి సదృష్టసహస్రచన్ద్రో భవతి తం పుణ్యకృత్తమం బ్రహ్మశరీర మామనన్తి తస్మాద్దా పూర్వమాణసస్మై

—* శతాభిషేకః *—

పూర్వేద్యురేవ నాన్దీముఖం కృత్వా ఽపరేద్యుః పూర్వాహ్ణే ఽగ్నిముపసమాధాయాఘారాన్తే పూర్వవద్ధుత్వా పూర్వవత్ స్నాపద్వీ గృహీత్వా కపిలశ్చ వేతిద్వాభ్యాం వృద్ధస్య కపిలే వేతి వృద్ధాయా శ్శిరసి నిషిచ్యాగ్నేః పూర్వతః స్థణ్డిలం కృత్వా పఞ్చకలశానాదాయ మధ్యే చక్రం ప్రాగాదిచతుర్దిక్షు చతురో నిక్షిప్య కేద

[illegible]త్వా ధాభారా స్త్రమాలభ్యాచమనం కృత్వా ఒగ్న్యౌ
[illegible] కుమారం స్నాప్యత్వం సాలంకార కుమారయిత్వా
[illegible] మానీతి కుమారమాధాయ శివానోభవతీతి శిలాయాం
[illegible]గోదానముపశ్రైతి గురవేగాందద్యా దాచార్య
[illegible] ద్భిర్గంధేర్గంధిశ్య ఓషధేత్రాయస్వైనమితి సా
[illegible] స్త్రరాగ్రా కుమారస్యశిరసి దర్భానిధా
[illegible] స్వధితే మైనంహింసీరితి క్షురంనిధాయో ధర్వాంగ్రామో రు
[illegible] ద్యావపూషా ఉపావాయురితి పాగాదిప్రదక్షిణం
[illegible]శం ప్రతిమన్త్రంసదర్భకేశాన్ ప్రవపతి త్ర్యాయుష
[illegible]మితి కులధర్మేణ శిఖాక్రమేణవా చూడావ్యవస్థ
[illegible] మాతా బ్రహ్మచారీవా గోశకృతాయు కేశా
[illegible]న్నిధాయ మృత్ దమహామి త్యౌదుంబరమూలే దర్భస్త
[illegible] గోష్ఠే వా నిఖనతీతి స్నాతంస్వలంకృతం స్వదక్షిణ
[illegible]శ్య పశ్చాద్ప్రియశ్చిత్తానిధాతాదిపశ్చా వారుణం మూ
[illegible] ఆచమనం కృత్వా పుణ్యాహం నాపితమన్నేనతర్పయిత్వా
[illegible] దక్షిణాందత్వాదేవతాపూజనం బ్రాహ్మణభోజనం
[illegible]త్ ॥ ఇతి శ్రీవైఖానససూత్రదర్పణేనృసింహవిరచితే
[illegible] ప్రకరణమ్॥

10 106

హరిహరహిరణ్యగర్భుల కందరాని
సమరసజ్ఞాన సంయోగ సహితుడగుము॥ వసుధ॥